

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

Fakültə: SABAH Mərkəzi

İxtisas: Mühasibat uçotu və audit

Əlizadə Süleyman İlham oğlu

“Komersiya müəssisələri tərəfindən borc almanının maya dəyərinin və
valyuta kurs fərqlərinin İAS, İFRS və vergi məəcəlləsinə görə
uyğunlaşdırılması”

B U R A X I L I Ş İ Ş İ

Kafedra müdiri:

Elmi rəhbər:

Bakı-2019

Referat

Müəssisənin pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumat maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə müəssisənin pul vəsaitlərinin və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin, habelə müəssisənin həmin pul vəsaitlərinin hərəkətinin istifadəsi ilə bağlı tələbatının qiymətləndirilməsinə əsas verən nöqteyi-nəzərdən faydalıdır. İstifadəçilər tərəfindən qəbul edilən iqtisadi qərarlar müəssisənin pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri, habelə onların alınma müddətləri və ehtimalları yaratmaq qabiliyyətinin qiymətləndirilməsini tələb edir.

Bu standartın məqsədi pul vəsaitlərinin hərəkətinin əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyətindən təsnifatının aparıldığı pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat formasında müəssisənin pul vəsaitlərinin pul vəsaitləri və ekvivalentlərində baş verən dəyişikliklər barədə məlumatın təqdim olunmasını tələb etməkdir. Maliyyə institutları üçün ödənilən faizlər və alınan faizlər və dividendlər əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif edilir. Lakin, digər müəssisələrə münasibətdə belə pul vəsaitlərinin və ya ödənişlərin təsnifatı barədə ümumi fikir yoxdur. Ödənilən faizlər və alınan faizlər və dividendlər əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif edilə bilər, çünki onlar mənfəət və zərər haqqında anlayışa daxil edilir. Eyni zamanda, ödənilmiş faizlər və alınan faizlər və dividendlər müvafiq olaraq maliyyə və investisiya fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif edilə bilər, çünki onlar maliyyə resurslarının cəlb edilməsi və ya investisiyalar üzrə gəlirlər üzrə məsrəflər təşkil edir.

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	4-5
FƏSİL I. Kommersiya müəssisələrində borc almanının və valyuta kurslarının əsasları	
1.1. Tətbiq sahəsi.....	6-14
1.2. Kommersiya müəssisələrində borc almanının anlayışı.....	15-27
FƏSİL II. Borc almanın maya dəyərinin Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (İFRS) və vergi qanunlarına uyğunlaşdırılması	
2.1. Borc almanın maya dəyərinin Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına (İAS) və vergi qanunlarına uyğunlaşdırılması.....	28-42
2.2. Borc almanın maya dəyərinin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (İFRS) və vergi qanunlarına uyğunlaşdırılması.....	43-46
FƏSİL III. Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (İFRS) və vergi qanunlarının oxşar və fərqli cəhətləri	
3.1. Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (İFRS) və vergi qanunlarının oxşar cəhətləri.....	47-52
3.2. Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (İFRS) və vergi qanunlarının fərqli cəhətləri.....	53-59
Nəticə.....	60-61
İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı.....	62-64

Giriş

Bu standartların məqsədi mənfəət vergilərinin uçotunun aparılması qaydasını müəyyən etməkdir. Müasir şirkətlərin təcrübəsi göstərir ki, mənfəət vergilərinin uçotunun əsas məsələsi cari və sonrakı vergi nəticələrinin maliyyə hesabatlarında əks olunma sistemi olaraq qalır: şirkətin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda tanınan aktivlərin (öhdəliklərin) balans dəyərinin daha da ödənilməsi və ya ödənilməsi; maliyyə hesabatlarında əks olunan əməliyyatlar və hesabat dövrünün digər hadisələri. Aktiv və ya öhdəliklərin hesabatda tanınmasının zəruriliyi hesabat verən şirkətin həmin aktiv və ya öhdəliyin balans dəyərini bərpa etməyi və ya ödəməyi planlaşdırdığını göstərir. Bu cür balans dəyərinin geri qaytarılmasının və ya ödənilməsinin gələcəkdə vergi ödəmələrinin göstəricilərinin artmasına (azalmasına) səbəb olacağı ehtimalı olduqda, kompensasiya və ya ödənilmə üzrə vergi nəticələri olmadıqda müəyyən ediləcək göstəricilərlə müqayisədə, MUBS (IAS) 12 "mənfəət vergisi" şirkəti təxirə salınmış vergi öhdəliyinin (aktivin) tanınması prosesində məhdud istisnaları nəzərə almağı öhdəsinə götürür. Standart həmçinin, şirkətin əməliyyatların və digər hadisələrin vergi nəticələrini nəzərə almasını, bu əməliyyatların və digər hadisələrin necə nəzərə alındığını da nəzərdə tutur. Buna görə də, mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınan əməliyyatlar və ya digər hadisələr ilə bağlı hər hansı vergi nəticələri də mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmalıdır.

Tədqiqat işinin aktuallığı: Mövzunun aktuallığı olaraq kommersiya müəssisələrində borc almanının və valyuta kursları götürülmüşdür. Bu gün pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında real məlumatlar təşkilatın maliyyə axınlarına nəzarət etmək və pul vəsaitinə olan tələbatı təhlil etmək məqsədilə həm biznes sahibləri, həm də onu təhlil edərək şirkətin likvidliyi, onun maliyyələşdirilməsi mənbələri, gəlirləri və investisiya cəlbədiciyi barədə nəticə çıxara bilən investorlar, tərəfdaşlar və səhmdarlar üçün lazımdır. MUBS (IAS) "pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" şirkətin odds-də maliyyə axınlarının məbləğindəki dəyişikliklər barədə məlumatların açıqlanması üzrə norma və tələbləri müəyyən edir. Bu standartda uyğun

olaraq pul vəsaitlərinin hərəkəti təsərrüfat fəaliyyətinin maliyyə, əməliyyat və investisiya istiqamətləri üzrə təsnifləşdirilməlidir. Standartın normalarına riayət olunması öz fəaliyyətinin beynəlxalq standartlara uyğun uçotunu aparan bütün şirkətlərə şamil edilir.

Tədqiqatın obyekti. Bu tədqiqat işinin obyektini İAS, İFRS və vergi standartları təşkil edir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqat işinin predmetini Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun İAS, İFRS vergi qanunlarının fərqli cəhətləri təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd: Tədqiqat işinin məqsədi İFRS və İAS standartlarından istifadə etməklə borc almanın vergi qanunlarını təhlil etməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın vəzifələri. Tədqiqat işində aşağıdakı məqsədlər qarşıya qoyulmuşdur:

- borc almasının maya dəyərinin İAS vergi qanunlarının təhlili;
- borc almasının maya dəyərinin İFRS vergi qanunlarının təhlili;
- borc almasının maya dəyərinin və valyuta kursunun İAS, İFRS vergi qanunlarının oxşar və fərqli cəhətlərinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. İAS və İFRS standartlarının valyuta kursunun və maya dəyərinə tətbiqi.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın praktik əhəmiyyətinə gəldikdə isə onu bildirmək lazımdır ki, dissertasiyada əldə edilmiş nəticələrdən norma və variant problemlərinin şərh zamanı, eləcə də müqayisəli tipologiya fənninin tədrisində geniş istifadə oluna bilər.

İşin aprobasiyası. Buraxılış işi Azərbaycan İqtisad Universitetinin Mühasibat uçotu və audit kafedrasında yerinə yetirilmiş və orada müzakirə edilərək növbəti mərhələyə məsləhət görülmüşdür.

İşin strukturu və həcmi. Buraxılış işi giriş, üç fəsil, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarət olmaqla 64 səhifəni əhatə edir.

FƏSİL I. Kommersiya müəssisələrində borc almanının və valyuta kurslarının əsasları

1.1. Tətbiq sahəsi

Müəssisə pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatı bu standartın tələblərinə uyğun tərtib etməli və maliyyə hesabatlarının təqdim edildiyi hər dövr üzrə öz maliyyə hesabatlarının ayrılmaz hissəsi kimi təqdim etməlidir.

Bu standart 7 iyul 1977-ci ildə təsdiq edilmiş "maliyyə vəziyyətindəki dəyişikliklər hesabatı" IAS (IAS) standartını əvəz edir.

Müəssisənin maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri müəssisənin pul vəsaitlərinin və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərini necə yaratdığını və istifadə etdiyini bilmək üçün maraqlıdırlar. Bu, müəssisənin fəaliyyətinin xarakterindən asılı olmayaraq və pul vəsaitlərinin müəssisənin fəaliyyətinin məhsulu kimi, məsələn, maliyyə institutları halında nəzərdən keçirilə biləcəyindən asılı olmayaraq baş verir. Müəssisələr gəlir gətirən əsas fəaliyyət növlərinin nə qədər müxtəlif olmasına baxmayaraq, eyni səbəblərə görə pul vəsaitlərinə ehtiyac duyurlar. Onlar öz əməliyyatlarının aparılması, öhdəliklərin ödənilməsi üçün, habelə öz investorlarına gəlirin ödənilməsi üçün pul vəsaitlərinə ehtiyac duyurlar. Müvafiq olaraq, bu standart bütün müəssisələrdən pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın təqdim edilməsini tələb edir.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatın üstünlükləri

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat, əgər o, maliyyə hesabatlarının digər formaları ilə birlikdə istifadə olunursa, istifadəçilərə müəssisənin xalis aktivlərində, onun maliyyə strukturunda (likvidlik və ödəmə qabiliyyəti daxil olmaqla) dəyişiklikləri, habelə dəyişən şəraitə və imkanlara uyğunlaşdırmaq məqsədilə pul vəsaitlərinin hərəkətinin məbləğinə və müddətinə təsir etmək qabiliyyətini qiymətləndirməyə imkan verən məlumatları təmin edir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumat müəssisənin pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri yaratmaq qabiliyyətini qiymətləndirərkən faydalıdır və istifadəçilərə müxtəlif müəssisələrin gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin

diskontlaşdırılmış dəyərini müqayisə etmək və qiymətləndirmə modellərini işləyib hazırlamağa imkan verir. O, həmçinin müxtəlif müəssisələrin əməliyyat göstəriciləri barədə hesabatların müqayisə edilməsini asanlaşdırır, çünki müxtəlif mühasibat metodlarının tətbiq edilməsinin nəticələrini oxşar əməliyyatlar və hadisələrə aradan qaldırır.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında tarixi məlumatlar tez-tez gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin məbləğini, vaxtını və ehtimallarını təxmini müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur. Onlar həmçinin gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin əvvəlki qiymətləndirmələrinin dəqiqliyinin yoxlanması və gəlirlilik və xalis pul vəsaitlərinin hərəkəti arasında qarşılıqlı əlaqənin, həmçinin qiymət dəyişikliyi təsirinin öyrənilməsi zamanı faydalıdır.

Anlayışlar

Bu standartda göstərilən mənalarda aşağıdakı terminlər istifadə olunur:

Pul vəsaitlərinə kassada tələbli depozitlər həmçinin pul vəsaitləri daxildir.

Nağd vəsaitlərin ekvivalentləri qısamüddətli yüksək likvidli investisiya, öncədən məlum olan pul vəsaitlərinə rahatlıqla geri qaytarılan və onların dəyərinin cüzi riskə məruz qalan hissəsini təşkil edir.

Pul vəsaitlərinin dövriyyəsi - pul vəsaitlərinin və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin daxilolmaları və ödənişləridir.

Əməliyyat fəaliyyəti müəssisənin ən vacib qazanc gətirən fəaliyyəti və investisiya və maliyyə fəaliyyətindən fərqli olan digər fəaliyyətdir.

İnvestisiya fəaliyyəti - pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinə aid olmayan uzunmüddətli aktivlərin və digər investisiyaların əldə edilməsi və xaric edilməsidir.

Maliyyə fəaliyyəti-müəssisənin kapital və borc vəsaitlərinin məbləğində və tərkibində dəyişikliklərə səbəb olan fəaliyyətdir. Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri

Pul vəsaitlərinin ekvivalentləri investisiya və ya digər məqsədlər üçün deyil, qısamüddətli pul öhdəliklərini ödəmək üçün nəzərdə tutulub. İnvestisiya pul vəsaitlərinin ekvivalenti kimi təsnif edilə bilməsi üçün o, əvvəlcədən məlum olan pul vəsaitinə asanlıqla geri çevrilməli və dəyər dəyişikliyi cüzi riskə məruz

qalmalıdır. Belə ki, adətən, investisiya kimi təsnif edilir ekvivalent pul vəsaitlərinin yalnız o zaman qısa müddətdə ödənilməsi, məsələn, üç ay tarixdən etibarən əldə edilməsi və ya daha az. Digər müəssisələrin kapitalına investisiyalar pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin tərkibinə daxil edilmir, bu şərtlə ki, onlar mahiyyətə pul ekvivalenti olmasın, məsələn, ödənilmə tarixindən qısa müddət əvvəl əldə edilmiş və müəyyən edilmiş ödəmə tarixinə malik imtiyazlı səhmlər halında.

Bank kreditləri adətən maliyyə fəaliyyəti hesab olunur. Lakin bəzi ölkələrdə tələb üzrə ödənilməli olan bank overdraftları şirkətin pul vəsaitlərinin idarə edilməsinin ayrılmaz hissəsini təşkil edir. Bu halda bank overdraftları pul vəsaitlərinin və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin tərkibinə daxil edilir. Banklarla belə sazişlərin xarakterik cəhəti ondan ibarətdir ki, bank hesabı üzrə qalıq çox vaxt müsbətdən mənfi hesab edilənə qədər dəyişir.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti pul vəsaitlərinin və ya pul vəsaitlərinin ekvivalentləri arasındakı dövriyyəni əhatə etmir, çünki bu Komponentlər müəssisənin əməliyyat, investisiya və ya maliyyə fəaliyyətinin bir hissəsi deyil, müəssisənin pul vəsaitlərinin idarə olunmasının bir hissəsidir. Pul vəsaitlərinin idarə edilməsi pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin əldə edilməsinə artıq pul vəsaitlərinin yatırılmasına daxildir.

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat əməliyyat, investisiya və ya maliyyə fəaliyyətindən yaranan axınlara bölünmüş hesabat dövründə pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatları özündə əks etdirməlidir.

Müəssisə əməliyyat, investisiya və ya maliyyə fəaliyyətindən əldə edilən pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatı onun fəaliyyətinin xarakterinə ən yaxşı uyğun olan formada təqdim edir. Fəaliyyət növləri üzrə təsnifat istifadəçilərə bu fəaliyyətin müəssisənin maliyyə vəziyyətinə təsirini və onun pul vəsaitlərinin və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin ölçüsünü qiymətləndirməyə imkan verən informasiyanı təmin edir. Bu məlumatlar da bu fəaliyyətlər arasındakı əlaqəni qiymətləndirmək üçün istifadə edilə bilər.

Eyni əməliyyat müxtəlif yollarla təsnif edilən pul vəsaitlərinin hərəkətini əhatə edə bilər. Məsələn, borc üzrə pul vəsaitlərinin ödənilməsi həm faizləri, həm də

borcun əsas məbləğini əhatə etdikdə, faizlərin tərkib hissəsi əməliyyat fəaliyyəti kimi təsnif edilə bilər, əsas məbləği təşkil edən hissə isə maliyyə fəaliyyəti kimi təsnifləşdirilir.

Əməliyyat fəaliyyəti

Əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin məbləği müəssisənin əməliyyatlarının borcların ödənilməsi, müəssisənin əməliyyat imkanlarının qorunması, dividendlərin ödənilməsi və xarici maliyyə mənbələrinə müraciət etmədən yeni investisiyaların həyata keçirilməsi üçün kifayət edən pul vəsaitlərinin daxilolmasını nə dərəcədə təmin etdiyi əsas göstəricisidir. Əməliyyat fəaliyyətinin digər məlumatları ilə birlikdə əvvəlki dövrlərdəki əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin konkret komponentləri haqqında məlumat əməliyyat fəaliyyətindən gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin proqnozlaşdırılması üçün faydalıdır.

Əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti əsasən müəssisənin əsas gəlir gətirən fəaliyyəti ilə bağlıdır. Beləliklə, onlar, bir qayda olaraq, mənfəət və ya zərərin müəyyən edilməsinə daxil olan əməliyyatlar və digər hadisələrin nəticəsidir. Əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti nümunələri aşağıdakılardır:

- Malların satışından və xidmətlərin göstərilməsindən pul daxilolmaları;
- Royalti, qonorar, komissiya və digər gəlir şəklində pul daxilolmaları;
- Mal və xidmət təminatçıları üçün pul ödənişləri;
- İşçilərin və işçilərin adından pul ödənişləri;
- Sığorta şirkətinin sığorta haqları, tələblər, annuitet və digər sığorta haqları üzrə pul daxilolmaları və ödənişləri;

Maliyyə və ya investisiya fəaliyyəti ilə birbaşa əlaqəli ola bilmədikdə, mənfəət vergisinin ödənilməsi və ya qaytarılması;

- Ticarət və ya ticarət məqsədləri üçün bağlanmış müqavilələr üzrə pul daxilolmaları və ödənişlər.

Avadanlıq vahidinin satışı kimi bəzi əməliyyatlar mənfəət və zərər kimi tanınan mənfəət və zərərlərə səbəb ola bilər. Bu cür əməliyyatlarla bağlı pul vəsaitlərinin hərəkəti investisiya fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif

edilir. Lakin, digər şəxslərə icarəyə verilməsi üçün tutulan və sonradan MUBS (IAS) 16-cı maddəsinə uyğun olaraq satış üçün tutulan aktivlərin istehsalı və ya əldə edilməsi üçün həyata keçirilən pul ödənişləri əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif edilir. Bu cür aktivlərin icarəsindən və sonradan satışından pul daxilolmaları həmçinin əməliyyat fəaliyyətindən əldə edilən pul vəsaitlərinin hərəkətidir.

Müəssisə kommersiya və ya ticarət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmuş qiymətli kağızlara və kreditlərə malik ola bilər və bu halda onlar yenidən satış üçün xüsusi olaraq alınmış ehtiyatlara bərabər tutula bilər. Beləliklə, kommersiya və ya ticarət qiymətli kağızlarının alınmasından və ya satışından yaranan pul vəsaitlərinin hərəkəti əməliyyat fəaliyyəti kimi təsnif edilir. Eyni şəkildə, maliyyə institutları tərəfindən verilən pul avansları və kreditlər adətən əməliyyat fəaliyyəti kimi təsnif edilir, çünki onlar bu cür müəssisənin əsas gəlir gətirən fəaliyyətinə aiddirlər. Xarici valyutada məbləğləri nəzərə alaraq hər bir əməliyyat üçün manatdakı məbləğlərin uçotunu aparmaq çox vacibdir. Hər bir əməliyyat öz valyuta məzənnəsinə uyğun olaraq həyata keçirilir və bu səbəbdən bu məlumat olmadan xarici valyutada ümumi məbləği hesablamaq çətin olacaq.

İnvestisiya fəaliyyəti

Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatın investisiya fəaliyyətindən ayrı-ayrı açıqlanması böyük əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu, gələcək gəlirlərin və pul vəsaitlərinin hərəkətinin generasiyası üçün nəzərdə tutulan ehtiyatların əldə edilməsi üçün hansı xərclərin həyata keçirildiyini göstərir. Yalnız aktivin balans hesabatında tanınmasına səbəb olan xərclər İnvestisiya fəaliyyəti kimi təsnif edilə bilər. İnvestisiya fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin nümunələri aşağıdakılardır:

- Pul ödənişinin alınması üçün əsas vəsaitlərin, qeyri-maddi və digər uzunmüddətli aktivlərin. Bunlara kapitallaşdırılmış inkişaf xərcləri və müstəqil istehsal edilmiş əsas vəsaitlərlə bağlı ödəmələr daxildir ;

- Əsas vəsaitlərin, qeyri-maddi aktivlərin və digər uzunmüddətli aktivlərin satışından pul daxilolmaları;

-Digər müəssisələrin pay və ya borc alətlərinin və birgə sahibkarlıqda iştirak paylarının əldə edilməsi üçün pul ödənişləri (pul vəsaitlərinin ekvivalentləri kimi baxılan və ya kommersiya və ya ticarət məqsədləri üçün nəzərdə tutulan alətlər üçün ödənişlər istisna olmaqla);

-Digər müəssisələrin pay və ya borc alətlərinin satışından və birgə sahibkarlıqda iştirak paylarından pul daxilolmaları (pul vəsaitlərinin ekvivalentləri sayılan və ya kommersiya və ya ticarət məqsədləri üçün nəzərdə tutulan alətlərdən başqa);

-Pul avansları və digər şəxslərə verilmiş kreditlər (maliyyə institutları tərəfindən verilən avanslar və borclardan başqa);

-Digər şəxslərə verilmiş avansların və borcların qaytarılmasından (maliyyə institutlarının avans ödənişləri və kreditlərindən başqa) pul daxilolmaları);

-Müqavilələrin kommersiya və ya ticarət məqsədləri üçün bağlandığı və ya ödənişlərin maliyyə fəaliyyəti kimi təsnif edildiyi hallar istisna olmaqla, fyuçers müqavilələri, forvard müqavilələri, opsiyonlar və "svop" müqavilələri üzrə pul ödənişləri; və

-Müqavilələrin kommersiya və ya ticarət məqsədləri üçün bağlandığı və ya daxilolmaların maliyyə fəaliyyəti kimi təsnif edildiyi hallar istisna olmaqla, fyuçers müqavilələri, forvard müqavilələri, opsiyonlar və "svop" müqavilələri üzrə pul daxilolmaları.

Müqavilə müəyyən bir mövqenin hedcinqi kimi uçota alındıqda, bu müqavilə üzrə pul vəsaitlərinin hərəkəti hedcinq edilən mövqe üzrə pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif edilir.

Maliyyə fəaliyyəti

Maliyyə fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatın ayrıca açıqlanması böyük əhəmiyyət kəsb edir, çünki bu məlumat müəssisənin gələcək pul vəsaitlərinin hərəkəti tələblərini maliyyələşdirənlər tərəfindən proqnozlaşdırarkən faydalıdır. Maliyyə fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti nümunələri aşağıdakılardır:

-Səhmlərin emissiyasından və ya digər pay alətlərindən pul daxilolmaları;

-Müəssisənin səhmlərinin alınması və ya ödənilməsi üçün mülkiyyətçilərə pul ödənişləri;

-Borc öhdəliklərinin, borcların, istiqrazların, istiqrazların, ipoteka və digər qısamüddətli və ya uzunmüddətli borcların buraxılışından pul daxilolmaları;

-Borc vəsaitləri üzrə pul ödənişləri; və

-Maliyyə icarəsi üzrə ödənilməmiş borcların azaldılması üçün icarəçinin pul ödənişləri.

Əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin əks olunması

Müəssisə əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatı ya istifadə etməklə təqdim etməlidir:

-Ümumi pul vəsaitlərinin və ödənişlərin əsas növləri haqqında məlumatın açıqlandığı birbaşa metod; və ya

-Mənfəəti və ya zərəri, əməliyyat fəaliyyəti zamanı yaranan hər hansı təxirə salınmış və ya hesablanmış keçmiş və ya gələcək pul daxilolmaları və ya ödəmələrin, habelə investisiya və ya maliyyə fəaliyyəti çərçivəsində pul vəsaitlərinin daxil olması və ya ödənilməsi ilə bağlı gəlir və ya xərclərin maddələri nəzərə alınmaqla düzəliş edilən dolayı üsul.

Əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin birbaşa təqdim edilməsi metodundan müəssisələr tərəfindən istifadə edilməsi təşviq edilir. Birbaşa metod dolayı metoddan istifadə zamanı mümkün olmayan gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin qiymətləndirilməsi üçün faydalı məlumatları təmin edir. Birbaşa metoddan istifadə edərkən ümumi pul mədaxilinin və ümumi pul ödənişlərinin əsas növləri barədə məlumat ya əldə edilə bilər:

-Müəssisənin hesablarından;

-Aşağıdakı amillər nəzərə alınmaqla satışların, satışın maya dəyərinin (faiz və digər analogi gəlirlərin, habelə maliyyə institutları üçün faiz və digər oxşar xərclərin) və məcmu gəlir hesabatının digər maddələrinin tənzimlənməsi yolu ilə:

-Dövr ərzində əməliyyat fəaliyyətlərindən səhm və debitor və kreditor borclarında dəyişikliklər;

-Digər qeyri-bərabər məqalələr;

-İnvestisiya və ya maliyyə fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin baş verməsinə gətirib çıxaran digər maddələr.

Dolayı metoddan istifadə edildikdə, əməliyyat fəaliyyətindən xalis pul vəsaitlərinin hərəkəti aşağıdakı amillər nəzərə alınmaqla mənfəət və zərər haqqında düzəlişlər yolu ilə müəyyən edilir:

-Dövr ərzində əməliyyat fəaliyyətindən səhmlərin və debitor və kreditor borcların dəyişməsi;

-Amortizasiya, qiymətləndirmə ehtiyatları, təxirə salınmış Vergilər, qeyri-reallaşdırılmış müsbət və mənfi məzənnə fərqləri, asılı müəssisələrin bölüşdürülməmiş mənfəəti kimi qeyri-bərabər məqalələr; və

-İnvestisiya və ya maliyyə fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin baş verməsinə gətirib çıxaran digər maddələr.

İnvestisiya və maliyyə fəaliyyətinin əhəmiyyətli hissəsi cari pul vəsaitlərinin axınına birbaşa təsir göstərmir, eyni zamanda müəssisənin kapital və aktivlərinin strukturuna təsir göstərir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatdan qeyri-nağd əməliyyatların istisna edilməsi pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın məqsədlərinə cavab verir, çünki bu maddələr cari dövrdə pul vəsaitlərinin hərəkəti ilə bağlı deyil. Qeyri-əməliyyat əməliyyatları nümunələri aşağıdakılardır:

-Müvafiq öhdəlikləri bilavasitə qəbul etməklə və ya maliyyə icarəsi vasitəsilə aktivlərin əldə edilməsi;

-Pay alətlərinin buraxılması yolu ilə müəssisənin əldə edilməsi; və

-Borc öhdəliklərinin kapitalla çevrilməsi.

Bir çox vergi orqanları vergi tutulan mənfəətin müəyyən edilməsində çıxılan xərclər nəticəsində qudvilin balans dəyərini azaltmağa icazə vermirlər. Bundan əlavə, belə yurisdiksiyalarda, qudvilin dəyəri tez-tez onun əsas biznesinin törəmə müəssisəsini həyata keçirərkən vergi məqsədləri üçün çıxıla bilməz. Belə yurisdiksiyalarda qudvil sıfır vergi bazasına malikdir. Arasında hər hansı fərq qudvilin balans dəyəri ilə onun sıfıra bərabər vergi bazası vergi tutulan müvəqqəti fərqdır. Buna baxmayaraq, bu standart yaranan təxirə salınmış vergi öhdəliyinin tanınmasına icazə vermir, çünki qudvil qalıq məbləğ kimi qiymətləndirilir, təxirə

salınmış vergi öhdəliyinin tanınması isə qudvilin balans dəyərinin artmasına gətirib çıxaracaqdır.

1.2. Kommersiya müəssisələrində borc almasının anlayışı

Kommersiya fəaliyyətinin müasir bazar şəraitləri kommersantın ən yeni universal tipinin: yəni, təşəbbüskar, müstəqil, geniş çeşidli, yeni iqtisadi şəraitdə öz fəaliyyətini uğurla həyata keçirə bilmək bacarığına malik olan işçinin hazırlanmasını tələb edir. Əməliyyat fəaliyyətindən yaranan xalis pul vəsaitlərinin hərəkəti alternativ olaraq, dövr ərzində əməliyyat fəaliyyətindən əldə edilən gəlir və xərclərin ümumi gəlir haqqında hesabatda açıqlanan gəlir və xərcləri əks etdirməklə və əməliyyat fəaliyyətindən yaranan ehtiyat və debitor və kreditor borclarında dəyişiklikləri əks etdirməklə dolayı yolla təqdim etmək olar. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində iqtisadi proseslərin tənzimlənməsinin əsas alətləri dəyər kateqoriyalarına çevrilir və onların arasında maliyyə mühüm yer tutur. Sonuncular həm dövlət səviyyəsində, həm də iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri və sahələrində fəaliyyət göstərən subyektlər səviyyəsində iqtisadiyyatın nizamlanması vasitəsi kimi fəal istifadə olunur. Eyni zamanda, maliyyə vəziyyəti onların fəaliyyətinə təsir göstərir. Məhz maliyyə dayanıqlığı, onların mövcudluğu və sabitliyi dövlətin, vətəndaşların sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin rifahını xarakterizə edir. Maliyyə ictimai tələbatın ödənilməsi üçün maliyyə resurslarının formalaşdırılması və istifadəsi yolu ilə ümumi milli məhsulun dəyərinin bölüşdürülməsindən yaranan pul münasibətlərinin bir hissəsini ifadə edir. Maliyyə münasibətləri həmişə maliyyə resurslarının xüsusi formalarını qəbul edən pul gəlirlərinin və yığımlarının formalaşması ilə bağlı olduğundan, maliyyə vəsaitlərinin maddi-maddi təcəssümü kimi çıxış edir.

Kurs fərqi xarici şirkətə (məsələn, qrupdaxili kredit) xalis investisiyaların bir hissəsini təşkil edən məzənnə fərqi məbləğləri istisna olmaqla, onun yarandığı dövrdə gəlir və ya xərc kimi tanınır.

Bu halda, məzənnə fərqi xalis investisiyanın satışına qədər öz kapitalı kimi təsnif edilməlidir. Satışdan sonra mənfəət və zərər hesabatında gəlir və ya xərc kimi tanınır.

Əgər maliyyə hesabatlarının tərtib edildiyi tarixlər fərqlənirsə, xarici şirkətin aktivləri və passivləri onun hesabat tarixinə yenidən hesablanır. Xarici şirkətin hesabat tarixi arasındakı fərqə görə əhəmiyyətli dərəcədə uyğun olmadıqda, müvafiq düzəlişlər edilməlidir.

Xarici fəaliyyətdən çıxmaq

Xarici fəaliyyət çıxdıqda xarici fəaliyyətlə bağlı kapitalın ayrı-ayrı komponentində təxirə salınmış məzənnə fərqlərinin məcmu məbləği mənfəət və ya zərər hesab edilən dövrdə mənfəət və zərərdə tanınmalıdır.

Təşkilat xarici fəaliyyətdəki payını satış, ləğvetmə, səhmdar kapitalının ödənilməsi və ya bu fəaliyyətin bütün və ya bir hissəsindən imtina yolu ilə həyata keçirə bilər. Dividendlərin ödənilməsi yalnız o halda xaric olmanın bir hissəsini təşkil edir ki, o, investisiyanın qaytarılmasını təşkil edir, məsələn, dividend əldə edilənə qədər əldə edilmiş mənfəətlərdən ödənilməlidir. Xarici valyutada pul vəsaitlərinin hərəkəti. Xarici valyutada əməliyyatlar nəticəsində yaranan pul vəsaitlərinin hərəkəti pul vəsaitlərinin hərəkəti tarixinə funksional və xarici valyutalar arasında valyuta məzənnəsini xarici valyutada tətbiq etməklə müəssisənin funksional valyutasında əks etdirilməlidir. Xarici törəmə müəssisənin pul vəsaitlərinin hərəkəti pul vəsaitlərinin hərəkəti pul vəsaitlərinin hərəkəti tarixinə funksional və xarici valyutalar arasında müvafiq məzənnə üzrə yenidən hesablanmalıdır. Xarici valyutada ifadə olunan pul vəsaitlərinin hərəkəti MUBS (IAS) 21 "valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri"nə uyğun olaraq hesabatlarda təqdim edilir. Bu, faktiki məzənnəyə təxminən bərabər olan valyuta məzənnəsindən istifadə etməyə imkan verir. Məsələn, dövr ərzində orta çəkili valyuta məzənnəsi xarici valyutada əməliyyatlar yazmaq və ya xarici törəmə müəssisənin pul vəsaitlərinin hərəkətinin yenidən hesablanması üçün istifadə edilə bilər. Lakin MUBS (IAS) 21 xarici törəmə müəssisənin pul vəsaitlərinin hərəkətinin yenidən hesablanması zamanı Hesabat dövrünün sonuna olan valyuta məzənnəsinin tətbiqinə icazə vermir. İqtisadi böhranın aradan qaldırılması, bazar iqtisadiyyatının səmərəli fəaliyyət göstərməsi bir çox hallarda ayrı-ayrı istehsalatlar, sahibkarlar, şirkətlər və firmalar arasında qarşılıqlı fəaliyyət forması kimi kommersiya

əməliyyatlarının həyata keçirilməsinin səviyyəsi ilə şərtlənir. İqtisadi cəhətdən savadlı ticarət məsələləri bazar iqtisadiyyatının fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Mövcud şəraitdə, kontragentlərlə kommersiya əlaqələrinin qurulmasından, maddi resursların alınmasının təşkilindən və məhsulun iqtisadi cəhətdən sərfəli satışına qədər müəssisələrin, sənaye firmalarının, ticarət-vasitəçilik təşkilatlarının kommersiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi prosesində mürəkkəb problemlər yaranır. Kommersiya münasibətləri kapital sahibliyini və maliyyəni idarə etmək bacarığını, yaranan gəlir şəraiti və onun kapitallaşmasının ən əlverişli üsullarını əldə etməyə istiqamətlənməsini, kommersiya riskini idarə etmək bacarığını, dəyişən şəraitə uyğunlaşa bilən belə təşkilati kommersiya strukturlarının formalaşdırılmasını, bazarın tələbatındakı dəyişikliklərə həssaslığını, tərəfdaşların tam hüquqlu bərabərliyini nəzərdə tutan biznes münasibətləri subyektlərinin iqtisadi azadlığı şəraitində inkişaf edə bilər. Çünki bəzi hallarda hər hansı strateji məqsədlərə nail olmaq üçün işgüzar tərəfdaşlarla kompromis lazımdır. Bundan başqa, kommersiya münasibətlərinin azadlığı xarici mühit, Kommersiya sirri və digər obyektiv amillərlə məhdudlaşa bilər. Təsərrüfatçılığın yeni şəraitində əmək kollektivləri maddi təminatın təşkili, istehsal prosesinin optimallaşdırılması probleminə başlayaraq, xarici malların və xidmətlərin yüksək rəqabətqabiliyyətliliyi şəraitində Məhsulun müvəffəqiyyətlə satışına qədər kommersiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üzrə bir çox mürəkkəb məsələlərin müstəqil həll edilməsi zərurəti ilə sıx qarşılaşırlar.

Valyuta məzənnələrində dəyişikliklər nəticəsində yaranan realizə edilməmiş mənfəət və zərər pul vəsaitlərinin hərəkəti deyildir. Lakin valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin xarici valyutada olan və ya alınması gözlənilən pul vəsaitlərinin pul vəsaitlərinə və ekvivalentlərinə təsiri Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda hesabat dövrünün əvvəlinə və sonuna pul vəsaitlərini və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərini razılaşdırmaq üçün təqdim edilir. Bu məbləğ əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyətindən ayrı olaraq təqdim edilir və pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatın hesabat dövrünün sonuna valyuta məzənnələri üzrə hesabatlarda yarana biləcək hər hansı fərqi ehtiva edir.

Qismən mənfəət və ya zərər xaric edildikdə, yalnız müvafiq yığılmış məzənnə fərqinin proporsional hissəsi daxil edilir. Xarici fəaliyyətin balans dəyərinin silinməsi qismən kənarlaşma deyil. Müvafiq olaraq, təxirə salınmış məzənnə mənfəətinin və ya zərərin heç bir hissəsi silinmə zamanı mənfəət və zərərdə tanınmamalıdır.

Xarici şirkət satıldıqda, öz kapitalı kimi uçota alınmış məzənnə fərqinin bütün məbləği qeydə alınır və satış zamanı mənfəət və zərər haqqında hesabatda gəlir və ya xərc kimi tanınmalıdır. Xarici şirkət 500 000 USD üçün satılır. Onun səhmdar kapitalı 75 000 USD, bölüşdürülməmiş mənfəəti 350 000 USD və xalis kapitalı kimi təsnif edilən məzənnə zərəri 80 000 USD təşkil edib. Yuxarıda göstərilən üç göstəricinin ümumi dəyəri xalis aktivlərin dəyərinə bərabər olacaq, bu şərtlə ki, öz kapitalının strukturunda başqa komponentlər yoxdur.

Satışdan əldə edilən mənfəət aşağıdakı kimi hesablanır:

$$500\,000 - (75\,000 + 50\,000 - 80\,000) = 155\,000.$$

Mənfəət əməliyyat tarixində "spot" dərəcəsi ilə hesabat valyutasında hesablanır.

Qismən satış zamanı mənfəət və ya zərər yalnız müvafiq yığılmış xalis məzənnə fərqinin proporsional hissəsi daxil edilir.

Zərər əməliyyatın aparıldığı tarixdə "spot" məzənnəsi ilə hesabat valyutasında yenidən hesablanır.

İstənilən məzənnə fərqlərinin vergi nəticələri

Təşkilatın nəticələrinin və maliyyə göstəricilərinin (o cümlədən xarici fəaliyyətin) başqa valyutaya köçürülməsi zamanı yaranan mənfəət və əməliyyatlar üzrə zərər vergi nəticələri ola bilər. Bu cür vergi nəticələri ilə bağlı məsələlər IAS 12 "mənfəət vergisi" tərəfindən tənzimlənir.

Məlumatın açıqlanması

Təşkilat açıqlamalıdır:

-IAS 39-a uyğun olaraq mənfəət və ya zərər üzrə ədalətli dəyərle qiymətləndirilmiş maliyyə alətlərindən başqa mənfəət və zərərdə tanınmış məzənnə fərqlərinin məbləği;

-Kapitalın ayrı bir komponentində tanınan xalis məzənnə fərqləri və dövrün əvvəlində və sonunda bu kurs fərqlərinin məbləğinin uyğunlaşdırılması;

-Təqdimat valyutası funksional valyutadan fərqli olduqda, bu fakt həm funksional valyutanın özü, həm də digər valyuta təmsil olunduğu səbəb kimi əks olunmalıdır;

-Funksional valyuta və ya hesabat verən təşkilat və ya əhəmiyyətli xarici fəaliyyət dəyişdikdə bu fakt və funksional valyutanın dəyişməsinin səbəbi açıqlanmalıdır.

Təşkilat maliyyə hesabatını onun funksional valyutasından fərqli valyutada təqdim etdikdə, təmsil etdiyi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına uyğun olduğunu göstərməlidir.

Bu şərt yalnız o halda yerinə yetirilir ki, o, hər bir tətbiq olunan standartın və hər bir tətbiq olunan şərhin bütün tələblərinə, o cümlədən yenidən hesablama metoduna uyğun olsun.

Bir təşkilat öz maliyyə hesabatlarını və ya digər maliyyə məlumatlarını onun funksional valyutasından və ya təqdim edilən valyutadan fərqli valyutada təqdim etdikdə, bu, öhdəlikdir:

-Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq təqdim edilən informasiyaya aid olmayan əlavə, yəni belə informasiyanın dəqiq müəyyən edilməsi;

-Əlavə məlumatın təqdim olunduğu valyutanı açmaq;

-Funksional valyutanı və əlavə məlumatları müəyyən etmək üçün istifadə olunan yenidən hesablama metodunu açıqlayın. IAS 21 - də "valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri" müsbət və mənfi məzənnələrin uçotu qaydasını, habelə xarici valyutada tərtib edilmiş maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanması metodlarını təsvir edir. Standartın yeni redaksiyası 1 yanvar 2005-ci il tarixindən tətbiq edilir və 1993-cü ilin əvvəlki redaksiyasını əvəz edir

Həm konsolidə edilmiş hesabatın tərtib edilməsi, həm də xarici valyutanın uçotu maliyyə hesabatlarının MHBS formatında transformasiyası nəticəsində həyata keçirilən əməliyyatları əks etdirir.

Mövcud olan və standartların keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədi ilə yeni MHBS-lərin işlənməsi yalnız IAS-ın yeni redaksiyalarına deyil, həm də əvvəllər qüvvədə olan şərtlərin ləğvinə gətirib çıxarır. Standartın yeni redaksiyasının işə salınmasından sonra IAS 21 onları əvəz etdiyinə görə, bu məsələ ilə bağlı bir neçə şərh qüvvədən düşüb. Komersiya müəssisə BMHS üzrə kurs fərqlərini MHBS (IAS) standartına uyğun olaraq 21 "valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri" ilə həyata keçirir.

Bu standartda qaydalar nəzərdə tutulur:

-Xarici valyutada əməliyyatlar üzrə şirkətin əməliyyatları və qalıqlarının uçotu üçün;

-Xarici şirkətlərin hesabatlarını konsolidasiya, proporsional konsolidasiya və ya pay iştirak metodunun tətbiqi yolu ilə şirkətin maliyyə hesabatlarına daxil edən hesabatlarının tərcüməsi üçün;

-Şirkətin hesabatlarını hesabat valyutasına köçürərkən.

Xarici valyutada əməliyyatlar və ya pul vəsaitlərinin hərəkətinin xarici fəaliyyətdən təkrarən hesablanmasıdan sonra yaranan məzənnə fərqləri pul kütlələrinin hərəkəti haqqında hesabatda "pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat" IAS 7 reqlamentləşdirilir. Bu standartda müəyyən edilmiş yanaşma IAS 21-də təsvir olunan yanaşmaya bənzəyir, yalnız fərqlə

IAS 7 pul vəsaitlərinin hərəkətinin yenidən hesablanması qaydasını müəyyənləşdirir,

IAS 21 - gəlir və xərclərin və balans maddələrinin yenidən hesablanması qaydası.

Xarici valyutada məqalələrin hedcinqin uçotu üçün istifadə olunan törəmə maliyyə alətləri IAS 39 "maliyyə alətləri-tanınma və qiymətləndirmə" MHBS-nin təsiri altında düşür. Belə məqalələrin xarici valyutada ilkin tanınması hər bir əməliyyatın yerinə yetirildiyi tarixdə məzənnə ilə yenidən hesablanır. 1 tərəfdən borc almanının maya dəyərinin və valyuta kurslarının fərqlərinin İAS, İFRS və vergi məsələlərinə görə uyğunlaşdırılması

Bu interpretasiyalar aşağıdakılardır:

-S1C-11 “valyuta mübadiləsi-valyutanın ciddi devalvasiyası nəticəsində yaranan zərərin kapitallaşdırılması”;

-S1C-19 “hesabat valyutası-qiymətləndirmə və maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi”;

-S1C-30 "hesabat valyutası-qiymətləndirmə valyutasından hesabat valyutasına, qiymətləndirməyə və maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsinə yenidən hesablanması".

Təşkilatın xarici valyuta ilə əlaqəli əməliyyatları iki növ ola bilər:

-Cari fəaliyyəti xarici valyuta əməliyyatları;

-Xarici valyutada əməliyyatlar xarici fəaliyyətdədir.

Xarici valyutada əməliyyatların hər iki növü valyuta hesabatları və yerli valyuta arasında valyuta məzənnəsinin mümkün dəyişməsi səbəbindən təşkilatın kommersiya risklərini artırır.

Valyuta əməliyyatlarını və xarici fəaliyyəti şirkətin maliyyə hesabatlarına daxil etmək üçün əməliyyatlar ifadə edilməli və xarici fəaliyyətə dair maliyyə hesabatları şirkətin hesabat valyutasına yenidən daxil edilməlidir.

Digər ölkələrin pul vahidlərində və xarici fəaliyyət üzrə əməliyyatların uçotunda vacib məsələlər hansı məzənnənin necə istifadə ediləcəyini və həmçinin maliyyə hesabatlarında valyuta məzənnələrində baş verən dəyişikliklərin maliyyə təsirini necə tanımaqdan ibarətdir.

IAS 21 aşağıdakı hallarda təşkilatlar tərəfindən tətbiq olunur:

-Xarici valyutada əməliyyatların uçotu üçün;

-Şirkətin maliyyə hesabatına konsolidasiya, proporsional konsolidasiya və ya pay iştirakı metodları ilə daxil edilmiş Xarici Fəaliyyət üzrə maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanması zamanı;

-Təşkilatın nəticələrinin və maliyyə göstəricilərinin təqdimat valyutasına yenidən hesablanması zamanı.

Standart təşkilatın maliyyə hesabatlarının xarici valyutada təqdim edilməsi zamanı tətbiq edilir və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına uyğun olması tələbini müəyyən edir. Maliyyə məlumatlarının bu

tələblərə cavab verməyən xarici valyutaya yenidən hesablamalarına görə standart hansı informasiyanın açıqlanmalı olduğunu müəyyən edir.

Standart IAS 7 "pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat"a əsasən xarici valyutada əməliyyatlar və ya xarici fəaliyyətdən pul vəsaitlərinin hərəkətinin yenidən hesablanması nəticəsində yaranan pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda təqdim edilməsinə aid deyil.

Əsas terminlər¹ və IAS 21 tərifləri

Standartın tətbiqi üçün başa düşülməli olan şərtlər aşağıdakılardır:

- Son məzənnə-hesabat tarixi cari valyuta məzənnəsi;
- Məzənnə fərqi - bir valyuta vahidlərinin eyni miqdarının digər valyuta məzənnələrinə yenidən hesablanması nəticəsində yaranan fərq;
- Valyuta Məzənnəsi - bir valyutanın digərinə mübadiləsi əmsalı;
- Ədalətli dəyər - əməliyyatın həyata keçirilməsində maraqlı olan və bir-birindən müstəqil olan tərəflər arasında aktivin mübadilə edilə biləcəyi və ya öhdəliyin tənzimlənəcəyi məbləğdir;
- Xarici valyuta-təşkilatın funksional valyutasından fərqli valyuta;
- Xarici Fəaliyyət - fəaliyyəti ölkədə və ya hesabat verən təşkilatın ölkəsindən və ya valyutasından fərqli valyutada yerləşən və ya həyata keçirilən hesabat verən təşkilatın törəmə, assosiasiya, birləşmiş təşkilat və ya filialı olan təşkilat;
- Funksional valyuta - təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi əsas iqtisadi mühitdə istifadə edilən valyutadır. Qrup-bütün törəmə təşkilatları ilə ana təşkilatıdır;
- Pul maddələri – valyuta vahidlərinin sabit və ya müəyyən edilmiş məbləğləri ilə ifadə edilən mövcud valyuta vahidləri, aktivlər və öhdəliklər almaq və ya ödəmək;
- Xarici fəaliyyətə xalis investisiya - bu fəaliyyətin xalis aktivlərində hesabat verən təşkilatın payının miqdarıdır;
- Təqdim olunan valyuta - maliyyə hesabatlarının təqdim edildiyi valyuta;
- Cari valyuta məzənnəsi - dərhal hesablamalar üçün məzənnə.

Funksional valyuta

Təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi əsas iqtisadi mühit, bir qayda olaraq, onun pul vəsaitlərinin əsas hissəsini qazandığı və xərclədiyi mühitdir.

Funksional valyuta əsasən bank məhsul və xidmətlərinin satış qiymətinə təsir edən valyutadır, həmçinin xərc maddələrinin maya dəyərində təsir edən ölkənin valyutasıdır.

Təşkilatın funksional valyutasının əlamətləri aşağıdakılardır:

-Maliyyə fəaliyyətindən, yəni borc və pay alətlərinin emissiyasından vəsaitin daxil olduğu valyutadır;

-Təşkilatın adətən əməliyyat fəaliyyətindən daxilolmaları özündə saxlayan və ilkin sənədləşmə aparıldığı valyutadır.

Hesabat verən təşkilat xarici fəaliyyəti törəmə, assosiasiya Təşkilatı, filial və ya birgə fəaliyyət vasitəsilə həyata keçirən təşkilatdır.

Xarici şirkətin funksional valyutası müəyyənləşdirilərkən və şirkətin funksional valyutası hesabat verən təşkilatın valyutası ilə üst-üstə düşməli olmamasına qərar verərkən aşağıdakı əlavə amillər nəzərə alınır:

-Xarici fəaliyyət hesabat verən şirkətin fəaliyyətinin ayrılmaz hissəsi olmalıdır və ya kifayət qədər muxtar şəkildə həyata keçirilməlidir;

-Hesabat verən şirkətlə əməliyyatlar xarici şirkətin fəaliyyətinin böyük hissəsini təşkil etməlidir;

-Xarici fəaliyyətdən pul vəsaitlərinin hərəkəti hesabat verən şirkətin pul vəsaitlərinin axınına birbaşa təsir göstərməlidir və hesabat verən şirkətin Hesablarına operativ köçürülə bilər;

-Xarici fəaliyyətdən pul vəsaitlərinin hərəkəti hesabat verən şirkətin vəsaitlərini cəlb etmədən borc öhdəliklərini ödəmək üçün kifayət etməlidir.

Yuxarıda göstərilən amillər funksional valyutayı dəqiq müəyyən etməyə imkan vermədikdə, rəhbərliyin qərarı ilə əməliyyatların, hadisələrin və şərtlərin iqtisadi təsirini ən adekvat şəkildə əks etdirən valyuta müəyyən edilir. Xarici valyutada əməliyyatların funksional şəkildə əks olunması valyuta əməliyyatlarının ilkin tanınması xarici valyutada denominasiya edilmiş və ya onda haqq-hesab tələb edən əməliyyatdır:

- Qiymətləri xarici valyutada olan malları və ya xidmətləri alır və ya satır;
- Borclar və ya borclar məbləğlərin ödənilməsinə və ya alınmasına xarici valyutada göstərildiyi zaman;
- Hər hansı digər şəkildə aktivləri əldə edir və ya həyata keçirir və ya xarici valyutada ifadə olunan öhdəlikləri öz üzərinə götürür və ya ödəyir.

Funksional valyutada ilkin tanınma zamanı xarici valyutada əməliyyat əməliyyatın həyata keçirildiyi tarix üçün funksional valyuta və xarici valyuta arasında cari valyuta məzənnəsini xarici valyutada tətbiq etməklə nəzərə alınmalıdır.

Əməliyyatın tarixi əməliyyatın həyata keçirildiyi tarix deyil, müqavilənin bağlandığı və ya əməliyyatın uçotda əks olunduğu tarixdir. Bu tarixdən əvvəl vəsait alındıqda avans alınması qeydə alınır. Hesablama bu tarixdən sonra həyata keçirilirsə, debitor və ya kreditor borcları "spot"dərəcəsi ilə nəzərə alınır. Tez-tez, praktiki səbəblərə görə, əməliyyat günü üçün təxminən faktiki məzənnəyə bərabər olan mübadilə məzənnəsindən istifadə olunur, məsələn, həftədə və ya ayda orta məzənnə bu dövrdə həyata keçirilən xarici valyutada aparılan bütün əməliyyatlar üçün istifadə oluna bilər. Lakin valyuta məzənnələri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdikdə, orta məzənnədən dövr ərzində istifadə məqsədəuyğun deyildir.

Valyuta məzənnələrinin cüzi dəyişmələri vaxtı Hər xarici valyuta üzrə bütün əməliyyatlar üçün həftədə və ya ayda orta məzənnədən istifadə etmək olar.

Hər hesabat tarixinə:

- Xarici valyutada məqalələr son kursu istifadə edərək yenidən hesablanıla bilər;
- Xarici valyutada tarixi dəyərle uçota alınmış qeyri-depozit maddələri əməliyyatın həyata keçirildiyi tarixə valyuta məzənnəsi ilə yenidən hesablanacaq;
- Xarici valyutada ədalətli dəyərle qiymətləndirilmiş qeyri-bərabər maddələr ədalətli dəyərin müəyyən edildiyi tarixdə qüvvədə olmuş məzənnələr üzrə yenidən hesablanacaq.

Maddənin balans dəyəri digər tətbiq edilən MHBS-in müddəaları nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

Məsələn, əsas vəsaitlər IAS 16 "əsas vəsaitlər"a uyğun olaraq ədalətli dəyər və ya tarixi dəyərlə qiymətləndirilə bilər. Balans dəyərinin tarixi dəyər əsasında və ya ədalətli dəyər əsasında müəyyənləşdirilməsindən asılı olmayaraq, əgər bu dəyər xarici valyutada müəyyənləşdirilibsə, o, növbəti dəfə funksional valyutaya yenidən hesablanmalıdır.

Bəzi məqalələrin balans dəyəri iki və ya daha çox dəyərin müqayisəsi ilə müəyyən edilir. Məsələn, ehtiyatların balans dəyəri IAS 2 "ehtiyatlar"a uyğun olaraq satışların ilkin dəyərindən və mümkün xalis dəyərindən ən aşağı məbləğdir. Eyni şəkildə, IAS 36-a uyğun olaraq, dəyərdən düşmə əlamətləri aşkar edilmiş aktivin balans dəyəri dəyərdən düşmə zərərinin və onun bərpa edilə bilən məbləğinin hesablanmasına qədər onun balans dəyərindən ən aşağı dəyər təşkil edir.

Aktiv qeyri-aktiv olduqda və xarici valyutada qiymətləndirildikdə, onun balans dəyəri tutuşdurulması yolu ilə müəyyən edilir:

- Tarixi dəyəri ilə qiymətləndirilmiş maddə ilə əməliyyat tarixində məzənnə dəyəri və ya balans dəyəri;

- Mümkün xalis satış dəyəri və ya məzənnə ilə yenidən hesablanmış bərpa edilə bilən məbləğ, bu dəyərin müəyyən edildiyi tarixə, məsələn, hesabat tarixinə son məzənnə ilə.

Kurs fərqlərinin tanınması

Pul maddələri üzrə hesablaşma zamanı və ya pul maddələrinin hesabat dövrü ərzində və ya əvvəlki maliyyə hesabatlarında ilkin tanınma zamanı yenidən hesablandıqları kurslardan fərqli məzənnələrə yenidən hesablanmasında yaranan məzənnə fərqləri yarandığı dövrdə mənfəət və ya zərər haqqında tanınmalıdır.

Bu cür mənfəətin və ya zərərin kapitalda bilavasitə tanındığı halda, həmin mənfəətin və ya bu cür zərərin hər hansı valyuta komponenti bilavasitə kapitalda tanınmalıdır. Əksinə, həmin mənfəət və zərər haqqında hesabatda mənfəət və zərər mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanındıqda, həmin mənfəətin və ya zərərin hər hansı valyuta komponenti mənfəət və zərər kimi tanınmalıdır.

Bu qaydadan istisna xarici şirkətə (məsələn, şirkətlər qrupu daxilində yaradılmış olan kredit) xalis investisiyaların bir hissəsini təşkil edən pul maddəsi ilə

yaranan və bu fərq həmin sərmayənin satışına qədər öz kapitalı kimi nəzərə alınmalıdır. Satışdan sonra mənfəət və zərər haqqında hesabatda mənfəət və zərər kimi tanınmalıdır.

Funksional valyutanın dəyişdirilməsi

Öz funksional valyutasını dəyişdikdə, təşkilat başqa valyutaya keçid tarixindən başlayaraq perspektivli əsasda yeni funksional valyutaya tətbiq edilən yenidən hesablaşma prosedurlarına müraciət etməlidir. Funksional valyutanın dəyişməsinin nəticələri perspektiv əsasda uçotda əks olunur. Başqa sözlə, təşkilat bütün məqalələrin valyuta dəyişdiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə yeni funksional valyutaya hesablanması həyata keçirir. Qeyri-depozit maddələrinin yenidən hesablanması nəticəsində alınan məbləğlər onların tarixi dəyəri üzrə uçotda əks olunur. Xarici fəaliyyət haqqında maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanmasında yaranan əvvəllər kapitalda tanınan məzənnə fərqləri həmin fəaliyyətdən çıxanadək mənfəət və zərər haqqında tanınmamalıdır.

Funksional valyutadan fərqli təmsil olunan valyutanın istifadəsi

Təqdim valyutasına yenidən hesablanması

Təşkilat öz maliyyə hesabatlarını istənilən valyutada (və ya valyutalarda) təqdim edə bilər. Təqdimat valyutası təşkilatın funksional valyutasından fərqlənirsə, onun nəticələrini və maliyyə göstəricilərini təqdimat valyutasına yenidən hesablayır

Məsələn, qrupun tərkibinə müxtəlif funksional valyutalardan istifadə edən ayrı-ayrı təşkilatlar daxil olduqda, bu təşkilatların hər birinin nəticələri və maliyyə göstəriciləri ümumi valyuta ilə ifadə olunur ki, bu da konsolidasiya edilmiş maliyyə hesabatlarını təqdim etməyə imkan verir. Funksional valyutası hiperinflasiya iqtisadiyyatının valyutası olmayan bir təşkilatın nəticələri və maliyyə göstəriciləri aşağıdakı prosedurlardan istifadə edərək başqa bir təqdimat valyutasına yenidən hesablanır:

-Təqdim olunan hər bir balans üzrə aktivlər və öhdəliklər (yəni müqayisəli məlumatlar daxil olmaqla) belə balansın təqdim edildiyi tarixə son məzənnə üzrə yenidən hesablanmalıdır;

-Hər bir mənfəət və zərər hesabatı üzrə gəlir və xərclər (yəni müqayisəli məlumatlar daxil olmaqla) əməliyyatların həyata keçirildiyi tarixdəki məzənnələrə yenidən hesablanmalıdır;

-Yaranmış bütün məzənnə fərqləri kapitalın ayrıca komponenti kimi tanınmalıdır.

Praktiki səbəblərə görə, əməliyyatların həyata keçirilməsi tarixinə təxminən bərabər olan məzənnə, məsələn, dövr üçün orta kurs tez-tez gəlir və xərc maddələrinin yenidən hesablanması üçün istifadə olunur. Lakin valyuta məzənnələri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdikdə, orta məzənnədən dövr ərzində istifadə məqsədəuyğun deyildir.

Kurs fərqi nəticəsində yaranır:

-Bu əməliyyatların həyata keçirildiyi tarixə, aktiv və öhdəliklərin isə son məzənnə üzrə valyuta məzənnələri üzrə gəlirin və məsrəflərin yenidən hesablanması;

-Xalis aktivlərin əvvəlki son məzənnədən fərqlənən son məzənnə ilə dövrün əvvəlinə yenidən hesablanması.

İlk məzənnə fərqləri həm mənfəət və zərərdə, həm də birbaşa kapitalda tanınan gəlir və xərc maddələri ilə yaranır.

İkinci kurs fərqi mənfəət və ya zərərdə tanınmır, çünki məzənnə fərqləri əməliyyatlar üzrə cari və gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinə az təsir göstərir və ya ümumiyyətlə təsir göstərmir.

Kurs fərqi birləşdirilən xarici fəaliyyətlərə aid olduqda, lakin tam olmayan mülkiyyətdə olduqda, azlıqların payına aid olan və yenidən hesablanma zamanı yığılmış məzənnə fərqləri konsolidasiya edilmiş balansda azlığın payının bir hissəsi kimi bölüşdürülür və tanınır.

FƏSİL II. Borc almanın maya dəyərinin Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (IFRS) və vergi qanunlarına uyğunlaşdırılması

2.1. Borc almanın maya dəyərinin Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına (İAS) və vergi qanunlarına uyğunlaşdırılması

Əgər maliyyə hesabatlarının tərtib edildiyi tarixlər fərqlənirsə, xarici şirkətin aktivləri və passivləri onun hesabat tarixinə yenidən hesablanır. Xarici şirkətin hesabat tarixi arasındakı fərqə görə əhəmiyyətli dərəcədə uyğun olmadıqda, müvafiq düzəlişlər edilməlidir.

Valyuta tənzimlənməsi tədbirləri və ya digər hüquqi məhdudiyyətlərin tətbiq olunduğu ölkədə fəaliyyət göstərən törəmə müəssisəsində mövcud olan pul vəsaitlərinin və ya pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin qalığı buna misal ola bilər.

Aktivin və ya öhdəliyin tanınması hesabat verən müəssisənin həmin aktivin və ya öhdəliyin balans dəyərini bərpa etməyi və ya ödəməyi gözlədiyini əks etdirir. Bu cür balans dəyərinin geri qaytarılmasının və ya ödənilməsinin heç bir vergi nəticəsi olmadığı təqdirdə müəyyən edilə bilən məbləğlə müqayisədə gələcək vergi ödənişlərinin artmasına (azaldılmasına) səbəb olacağı ehtimalı varsa, bu standart müəyyən məhdud istisnalar nəzərə alınmaqla, müəssisənin təxirə salınmış vergi öhdəliyini (təxirə salınmış vergi aktivini) tanımasını tələb edir.

Bu standart tələb edir ki, müəssisə əməliyyatların və digər hadisələrin vergi nəticələrini bu əməliyyatların və digər hadisələrin nəzərə alındığı kimi uçota almalıdır. Müvafiq olaraq, mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınan əməliyyatlar və digər hadisələrə aid hər hansı vergi nəticələri də mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmalıdır. Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmayan əməliyyatlar və digər hadisələrə (və ya digər məcmu gəlirin tərkibində və ya birbaşa kapitalda) aid olan hər hansı vergi nəticələri də mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmamalıdır (və ya digər məcmu gəlirin tərkibində və ya birbaşa kapitalda müvafiq olaraq). Eyni şəkildə, biznesin birləşdirilməsi zamanı təxirə salınmış vergi aktivləri və öhdəliklərinin tanınması biznesin bu cür birləşməsi zamanı yaranan

qudvilin məbləğinə və ya alışdan əldə edilən mənfəət üçün əlverişli qiymətə təsir göstərir. Bu standart dövlət subsidiyalarının uçotu metodlarını nəzərdən keçirmir (MHBS (IAS) 20 "dövlət subsidiyalarının uçotu və dövlət yardımı haqqında məlumatların açıqlanması") və ya investisiya vergi kreditlərini. Buna baxmayaraq, bu standart subsidiyalar və ya investisiya vergi kreditləri ilə əlaqədar yarana biləcək müvəqqəti fərqlərin uçotu qaydasını müəyyən edir. Mənfəət vergisi xərcləri (mənfəət vergisi üzrə gəlir) - cari vergi və təxirə salınmış vergi dövrü üçün mənfəət və zərər hesablanmasına daxil edilən ümumi məbləğ.

Cari vergi dövr ərzində vergi tutulan mənfəət (vergi zərəri) ilə əlaqədar ödənilən (bərpa edilə bilən) mənfəət vergisinin məbləğidir.

Təxirə salınmış vergi öhdəlikləri-Vergi tutulan müvəqqəti fərqlər üzrə gələcək dövrlərdə ödənilməli olan mənfəət vergisinin məbləğləri.

Təxirə salınmış vergi aktivləri-gələcək dövrlərdə mənfəət vergisinin ödənilməli olan məbləğləri:

- çıxılan müvəqqəti fərqin;
- istifadə edilməmiş vergi zərərləri;
- istifadə edilməmiş vergi kreditlərini köçürdü.

Müvəqqəti fərqlər-aktivin balans dəyəri və ya öhdəliyin balans hesabatında maliyyə vəziyyəti və vergi bazası arasındakı fərq. Müvəqqəti fərqlər ola bilər:

-Vergi tutulan müvəqqəti fərqlər, yəni aktivin və ya öhdəliyin balans dəyərinin bərpa edildiyi və ya ödənildiyi gələcək dövrlərin vergi tutulan mənfəətinin (vergi zərərinin) hesablanması zamanı vergi tutulan məbləğlərin yaranmasına gətirib çıxaracaq müvəqqəti fərqlər; və ya

- çıxılan müvəqqəti fərqlər, yəni aktivin və ya öhdəliyin balans dəyərinin bərpa edildiyi və ya ödənildiyi gələcək dövrlərin vergi tutulan mənfəətinin (vergi zərərinin) müəyyən edilməsində çıxılmaların yaranmasına gətirib çıxaracaq müvəqqəti fərqlər.

Aktivin və ya öhdəliyin vergi bazası vergi məqsədləri üçün aktiv və ya öhdəliyə aid edilən məbləğdir.

Sözü gedən standart və istifadə edilməmiş vergidən əmələ gəlmiş zərərlər eləcə də vergi kreditlərindəki yubadılmalar vergi aktivlərinin tanınmasını, maliyyə hesabatlarındakı mənfəət vergisinin təqdim edilməsini və mənfəət vergisinə aid olan məlumatların açılmasını tənzimləyir. Həmin standart 1994-cü il 1 yanvar tarixində və yaxud da bu tarixdən sonrakı dönmə əhatə edən maliyyə hesabatlarına münasibətdə qüvvəyə minir. BMHS (IAS) 27 (düzəlişlərlə 2008 il) 39-42 bəndləri dəyişildi və 42A və 42B bəndləri əlavə olundu. Müəssisə həmin bu düzəlişləri 2009-cu il 1 iyul tarixindən və yaxud bu tarixdən sonrakı illik dönmə üçün tətbiq etməlidir. Əgər müəssisə BMHS (IAS) 27 (2008-ci il düzəlişləri ilə) daha erkən dövr üçün tətbiq edirsə, düzəlişlər bu daha erkən dövr üçün tətbiq olunmalıdır. Düzəlmələr retrospektiv şəkildə tətbiq olunmalıdır.

14-cü maddəyə 2008-ci ilin mayında buraxılmış "BMHS (IFRSs) təkmilləşdirilməsi" nəşri tərəfindən düzəlişlər edilib. Müəssisə həmin bu düzəlişləri 2009-cu ilin 1 yanvar tarixindən və ya bu tarixdən sonrakı illər üçün tətbiq etməlidir. Vaxtından əvvəl tətbiqinə icazə verilir. Əgər müəssisə düzəlişləri daha erkən dövr üçün tətbiq edirsə, bu faktı açıqlamalı və BMHS (IAS) 68A-nın 16-cı maddəsini tətbiq etməlidir.

16-cı maddəyə 2009-cu ilin aprelində buraxılmış "BMHS (IFRSs) təkmilləşdirilməsi" nəşri tərəfindən düzəlişlər edilib. Müəssisə bu düzəlişi 01 yanvar 2010-cu il və ya həmin tarixdən sonra gələn illik dövrlər üçün tətbiq etməlidir. Vaxtından əvvəl tətbiqinə yol verilir. Əgər müəssisə düzəlişləri daha erkən dövr üçün tətbiq edirsə, bu faktı açıqlamalıdır.

BMHS (IFRS) 10 və BMHS(IFRS) 2011-ci ilin 11 may tarixində buraxılmış "birgə fəaliyyət" 37-ci, 38-ci və eləcə də 42-ci maddələrə düzəlişlər olunmuş və 50-ci (b) standartını silmişdir. Müəssisə həmin düzəlişləri MHBS (İFRS) 10 və MHBS (İFRS) 11-i tətbiq edərkən tətbiq etməlidir.

İnvestisiya təşkilatları (maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartına düzəlişlər (İFRS) 10, beynəlxalq maliyyə hesabatı standartına (İFRS) 12 və beynəlxalq maliyyə hesabatı standartına (IAS) 27) "adlı sənəd 2012-ci il oktyabr ayı üçün buraxılmış 42A və 42B yarım-bəndlərində dəyişikliklər etmiş, həmçinin 40A-

cı bənd əlavə etmişdir. Təşkilat bu düzəlişləri 2014-cü il yanvar ayının 1-i tarixinə və yaxud da bu tarixdən sonra gələcək illik dövrlərə tətbiq etməlidir. "İnvestisiya təşkilatları" sənədinin vaxtından əvvəl tətbiqinə izin verilir. Əgər təşkilat bu düzəlişləri vaxtından öncə tətbiq edirsə, o, eyni zamanda "investisiya təşkilatları" sənədinin tərkibinə daxil edilmiş bütün düzəlişləri tətbiq etməlidir. Uyğun olaraq MHBS (IAS) 32 "maliyyə alətləri: informasiyanın təqdim edilməsi", kombinə edilmiş maliyyə alətinin emitenti (məsələn, konvertasiya oluna bilən istiqrazlar) alətin borc komponentini öhdəlik kimi, pay komponentini isə kapital kimi təsnif edir. Bəzi yurisdiksiyalarda borc komponentinin vergi bazası ilkin tanınma zamanı borc və pay komponentlərinin ilkin balans dəyərində bərabərdir. Vergi tutulan müvəqqəti fərq pay komponentinin borc komponentindən ayrı ilkin tanınmasından yaranır. Müvafiq olaraq, 15 (b) bəndində nəzərdə tutulmuş istisna tətbiq edilmir. Beləliklə, müəssisə yaranan təxirə salınmış vergi öhdəliyini tanıyır. 61A maddəsinə uyğun olaraq təxirə salınmış vergi bilavasitə pay komponentinin balans dəyərində aid edilir. 58-ci maddəyə uyğun olaraq, təxirə salınmış vergi öhdəliyində sonrakı dəyişikliklər mənfəət və zərər haqqında hesabatda təxirə salınmış vergi xərci (gəliri) kimi tanınır. Öhdəliyin tanınması faktının özü onu nəzərdə tutur ki, onun balans dəyəri gələcək dövrlərdə müəssisədən iqtisadi səmərə verən ehtiyatların xaric edilməsi yolu ilə ödəniləcək. Əgər ehtiyatlar müəssisədən çıxarılsa, onların məbləği, öhdəliyin tanındığı məbləğdən daha sonrakı dövrün vergi tutulan mənfəəti müəyyən edilərkən qismən və ya tamamilə çıxıla bilər. Belə hallarda öhdəliyin balans dəyəri ilə onun vergi bazası arasında müvəqqəti fərq vardır. Müvafiq olaraq, təxirə salınmış vergi aktivi, öhdəliyin müvafiq hissəsini vergi tutulan mənfəətin müəyyən edilməsi zamanı çıxmaq mümkün olduğu gələcək dövrlərdə bərpa ediləcək mənfəət vergiləri ilə əlaqədar yaranır. Eyni şəkildə, əgər aktivin balans dəyəri onun vergi bazasından azdırsa, fərq gələcək dövrlərdə bərpa edilə biləcək mənfəət vergisi ilə əlaqədar təxirə salınmış vergi aktivinin yaranmasına gətirib çıxarır. Müəssisənin qeyri-monetar aktivləri və öhdəlikləri funksional valyutada qiymətləndirilir (bax MHBS (IAS) 21 "valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin təsiri"). Müəssisənin vergi tutulan mənfəəti və ya vergi zərəri (və buna görə də onun qeyri-monetar aktiv və öhdəliklərinin vergi

bazası) digər valyutada müəyyən edildikdə, valyuta məzənnələrində dəyişikliklər müvəqqəti fərqlərin yaranmasına səbəb olur ki, bu da təxirə salınmış vergi öhdəliyinin və ya aktivin tanınmasına səbəb olur. Yaranan təxirə salınmış vergi mənfəət və zərər hesabının debetində və ya kreditində əks olunur. Təxirə salınmış vergi öhdəliyi və ya təxirə salınmış vergi aktivini MHBS (IAS) 16-a uyğun olaraq yenidən qiymətləndirmə modelindən istifadə etməklə qiymətləndirilmiş qeyri-idxal olunan aktiv nəticəsində yarandıqda, təxirə salınmış vergi öhdəliyinin və ya təxirə salınmış vergi aktivinin qiymətləndirilməsi, həmin aktivin balans dəyərinin qiymətləndirilməsi bazasından asılı olmayaraq, təxirə salınmış aktivin balans dəyərinin bərpa edilməsindən onun satışı vasitəsilə vergi nəticələri əks etdirməlidir. Müvafiq olaraq, əgər vergi qanunvericiliyi aktivin istifadəsi prosesində əldə edilən vergi tutulan məbləğə tətbiq edilən vergi dərəcəsindən fərqli olan aktivin satışından əldə edilən vergi tutulan məbləğə tətbiq olunan vergi dərəcəsini müəyyən edərsə, bu zaman həmin vergi dərəcələrindən birincisi təxirə salınmış vergi öhdəliklərini və ya qeyri-standart aktivlə bağlı aktivləri qiymətləndirmək üçün tətbiq edilir.

Asılı müəssisəyə yatırımlar edən investor bu müəssisəyə nəzarət etmir və adətən onun dividend siyasətini müəyyən etmək imkanına malik deyil. Müvafiq olaraq, asılı müəssisəsinin mənfəətinin yaxın gələcəkdə paylanması qadağan edən saziş olmadıqda, investor, asılı müəssisəsinə investisiyalarına aid olan vergi tutulan müvəqqəti fərqlərdən yaranan təxirə salınmış vergi öhdəliyini tanıyır. Bəzi hallarda investor asılı müəssisəyə investisiyanın maya dəyərini bərpa edərkən ödəməli olacaq verginin məbləğini müəyyən edə bilməz, lakin müəyyən edə bilər ki, vergi məbləği minimum məbləğdən az olmayacaqdır. Belə olan halda təxirə salınmış vergi öhdəliyi bu məbləğdə qiymətləndirilir. Funksional valyutası hiperinflasiya iqtisadiyyatının valyutası olan təşkilatın nəticələri və maliyyə göstəriciləri aşağıdakı prosedurlardan istifadə edərək başqa bir təmsil valyutasına yenidən hesablanır:

-bütün məbləğlər, yəni aktivlər, öhdəliklər, pay alətləri, gəlirlər və xərclər, müqayisəli məlumatlar da daxil olmaqla, son hesabat tarixində son məzənnə ilə yenidən hesablanırlar;

-məbləğ qeyri-inflyasiya iqtisadiyyatının valyutasına yenidən hesablanarkən, ötən il ərzində müvafiq maliyyə hesabatlarında cari ilə bağlı olan, yəni sonrakı qiymət səviyyəsindəki dəyişikliklərə və ya məzənnə dəyişikliyinə düzəliş edilməmiş hesabatlardan müqayisəli məbləğlər kimi istifadə etmək məcburidir.

Təşkilatın funksional valyutası hiperinflasiya iqtisadiyyatının valyutası olduqda, təşkilat IAS 29-a uyğun olaraq maliyyə hesabatlarını "hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları" yenidən hesablama metodunu tətbiq etməzdən əvvəl yenidən hesablamalıdır.

IAS 29 standartına uyğun olaraq, iqtisadi hiperinflasiya və təşkilat artıq maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanması həyata keçirmədikdə, təşkilat maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanması dayandırıldığı tarixdə qüvvədə olan qiymət səviyyəsinə yenidən hesablanmış məbləğləri istifadə etməlidir. Təcrübədə rüblük və ya illik hesabat hazırlanarkən hesabat valyutasında ifadə edilən xalis mənfəəti hesablamaq üçün tez-tez xarici şirkətin aylıq hesabatından istifadə edilir və bu hesabat valyuta məzənnəsinə uyğun olaraq yenidən hesablanır. Xarici şirkət yanvarın 1-də yaradılıb və üçüncü tərəfin təqdim etdiyi 1 milyon ABŞ dolları məbləğində qiymətli kağızların satışı ilə fəaliyyətə başlayıb. Bir ay ərzində bir neçə əməliyyat nəticəsində

Pul vəsaitlərinin qalığı müəyyənədiçi göstəricidir, çünki o, investisiyaların dəyərinin artmasını təşkil edir. Məzənnə fərqi zərərin məbləği, beləliklə, xalis mənfəətlə yanaşı, şirkətin Mühasibat balansını balanslaşdırır. Məzənnə fərqinin zərəri və ya mənfəəti yalnız ana şirkətin ölkəsinə pul vəsaitlərinin qaytarılması zamanı qeydə alınacaq. Lakin realizə edilməmiş mənfəət və ya zərər hər ay hesablanmalı və öz kapitalının tərkibində nəzərə alınmalıdır. Xarici şirkət əvvəlki dövrdə mülkiyyətdə olduğu halda, onun əldə edildiyi və ya rəsmi olaraq hesabat dövründə fəaliyyətə başladığı vəziyyətdən fərqli olaraq, dövrün əvvəlinə xalis investisiyalar hesabat tarixinə olan məzənnə ilə yenidən hesablanmalıdır.

Kurs fərqi öz kapitalının tərkibində nəzərə alınır.

Xarici şirkət yanvarın 1-də yaradılıb və üçüncü tərəfin təqdim etdiyi 1 milyon ABŞ dolları məbləğində qiymətli kağızların satışı ilə fəaliyyətə başlayıb. Bir ay ərzində bir neçə əməliyyat nəticəsində Qiymətli kağızlar 1,1 milyon ABŞ dolları məbləğində satılıb. 1 milyon ABŞ dolları kredit borcunun ödənilməsinə yönəldilib, beləliklə, yanvarın 31-nə pul vəsaitlərinin qalığı 100 000 USD təşkil edib.

Xarici fəaliyyət haqqında maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanması

O halda ki, xarici fəaliyyətin nəticələri və maliyyə göstəriciləri təqdimat valyutasına yenidən hesablansın, bu xarici fəaliyyət hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatına konsolidasiya, proporsional konsolidasiya və ya pay iştirakı ilə uçot metodu vasitəsilə daxil edilə bilsin, IAS 21 qaydaları tətbiq edilir.

Xarici fəaliyyətin nəticələrinin və maliyyə göstəricilərinin hesabat verən təşkilatın nəticələrinə və göstəricilərinə daxil edilməsi, IAS 27 "konsolidə edilmiş və ayrıca maliyyə hesabatı" və IAS 31 "birgə fəaliyyətdə iştirak" qaydalarına uyğun olaraq, qrup daxilində hesablaşmalar üzrə qalıqların aradan qaldırılması kimi qəbul edilmiş konsolidasiya prosedurlarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Bununla belə, qrupdaxili pul aktivləri (və ya öhdəlik) həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli, valyuta məzənnələrinin dəyişməsinin nəticələrinin maliyyə hesabatlarında əks etdirilmədən müvafiq qrupdaxili öhdəliyə (və ya aktivə) qarşı aradan qaldırıla bilməz.

Bu, həmin pul məqaləsinin bir valyutanı başqa valyutaya keçirmək niyyətinin, valyuta məzənnələrinin dəyişməsi hesabına isə hesabat verən təşkilatın mənfəətini və ya zərərini gətirməsinin nəticəsidir. Müvafiq olaraq, hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatlarında belə məzənnə fərqi əvvəlki kimi mənfəət və zərərdə tanınır və ya xarici fəaliyyətdən çıxanadək kapital kimi təsnif edilir.

Xarici fəaliyyətin və hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatlarının tərtib edildiyi tarixlər üst-üstə düşmədikdə, xarici fəaliyyəti həyata keçirən təşkilat bir çox hallarda hesabat verən təşkilatın hesabat tarixi ilə üst-üstə düşən tarixə əlavə hesabat verir.

Əgər bu edilməmişdirsə, IAS 27 digər hesabat tarixindən istifadə etməyə icazə verir, bu şərtlə ki, hesabat tarixləri arasındakı boşluq üç aydan artıq olmasın

və bu müxtəlif tarixlər arasında baş vermiş hər hansı əhəmiyyətli əməliyyat və ya digər hadisələrin nəticələrinə düzəlişlər edilsin. Bu halda xarici fəaliyyətin aktivləri və öhdəlikləri onun hesabat tarixində qüvvədə olan məzənnə ilə yenidən hesablanır. IAS 27-a əsasən valyuta məzənnələrində əhəmiyyətli dəyişikliklərə dair düzəlişlər hesabat təşkilatının hesabat tarixinə qədər aparılır.

Eyni yanaşma IAS 28 "assosiasiya Təşkilatlarına investisiyalar" və IAS 31 uyğun olaraq birgə fəaliyyətə mütənasib birləşmənin tətbiq edilməsi zamanı assosiasiya təşkilatlarına və birgə fəaliyyətə iştirak üzrə uçot metodunun tətbiq edilməsində istifadə olunur.

Xarici fəaliyyətin alınmasında yaranan hər hansı işgüzar ad və bu xarici fəaliyyətin alınmasında yaranan aktivlərin və öhdəliklərin ədalətli dəyərində hər hansı düzəlişlər onun aktiv və öhdəlikləri kimi uçota alınır. Müvafiq olaraq, onlar bu xarici fəaliyyətin funksional valyutasında ifadə edilməli və son məzənnə ilə yenidən hesablanmalıdır.

Xarici şirkətlərdə azlığın payı olduqda, mənfəətin (zərərlərin) müvafiq hissəsi birləşdirilmiş mühasibat balansının "azlığın payı" maddəsinə aiddir. Məsələn, əgər xarici şirkətdə azlığın payı 20% təşkil edirsə, hər hesabat dövründə bu şirkətə aid məzənnə fərqlərinin 20% - i azlığın payına düşməlidir. Bu halda heç bir vəsait köçürülmür, çünki bu, yalnız mühasibat əməliyyatıdır.

Xarici valyutada məbləğləri nəzərə alaraq yanaşı, hər bir əməliyyat üçün manatdakı məbləğlərin uçotunu aparmaq çox vacibdir. Hər bir əməliyyat öz valyuta məzənnəsinə uyğun olaraq həyata keçirilir və bu səbəbdən bu məlumat olmadan xarici valyutada ümumi məbləği hesablamaq çətin olacaq.

Kurs fərqi xarici şirkətə (məsələn, qrupdaxili kredit) xalis investisiyaların bir hissəsini təşkil edən məzənnə fərqi məbləğləri istisna olmaqla, onun yarandığı dövrdə gəlir və ya xərc kimi tanınır.

Bu halda, məzənnə fərqi xalis investisiyanın satışına qədər öz kapitalı kimi təsnif edilməlidir. Satışdan sonra mənfəət və zərər hesabatında gəlir və ya xərc kimi tanınır.

Xarici fəaliyyətdən çıxmaq

Xarici Fəaliyyət çıxdıqda xarici fəaliyyətlə bağlı kapitalın ayrı-ayrı komponentində təxirə salınmış məzənnə fərqlərinin məcmu məbləği mənfəət və ya zərər hesab edilən dövrdə mənfəət və zərərdə tanınmalıdır.

Təşkilat xarici fəaliyyətdəki payını satış, ləğvetmə, səhmdar kapitalının ödənilməsi və ya bu fəaliyyətin bütün və ya bir hissəsindən imtina yolu ilə həyata keçirə bilər. Dividendlərin ödənilməsi yalnız o halda xaric olmanın bir hissəsini təşkil edir ki, o, investisiyanın qaytarılmasını təşkil edir, məsələn, dividend əldə edilənə qədər əldə edilmiş mənfəətlərdən ödənilməlidir.

Qismən mənfəət və ya zərər xaric edildikdə, yalnız müvafiq yığılmış məzənnə fərqinin proporsional hissəsi daxil edilir. Xarici fəaliyyətin balans dəyərinin silinməsi qismən kənarlaşma deyil. Müvafiq olaraq, təxirə salınmış məzənnə mənfəətinin və ya zərərin heç bir hissəsi silinmə zamanı mənfəət və zərərdə tanınmamalıdır.

Xarici şirkət satıldıqda, öz kapitalı kimi uçota alınmış məzənnə fərqinin bütün məbləği qeydə alınır və satış zamanı mənfəət və zərər haqqında hesabatda gəlir və ya xərc kimi tanınmalıdır. Xarici şirkət 500 000 USD üçün satılır. Onun səhmdar kapitalı 75 000 USD, bölüşdürülməmiş mənfəəti 350 000 USD və xalis kapitalı kimi təsnif edilən məzənnə zərəri 80 000 USD təşkil edib. Yuxarıda göstərilən üç göstəricinin ümumi dəyəri xalis aktivlərin dəyərinə bərabər olacaq, bu şərtlə ki, öz kapitalının strukturunda başqa komponentlər yoxdur.

Satışdan əldə edilən mənfəət aşağıdakı kimi hesablanır:

$$500\,000 - (75\,000 + 50\,000 - 80\,000) = 155\,000.$$

Mənfəət əməliyyat tarixində "spot" dərəcəsi ilə hesabat valyutasında hesablanır.

Qismən satış zamanı mənfəət və ya zərər yalnız müvafiq yığılmış xalis məzənnə fərqinin proporsional hissəsi daxil edilir.

İstənilən məzənnə fərqlərinin vergi nəticələri

Təşkilatın nəticələrinin və maliyyə göstəricilərinin (o cümlədən xarici fəaliyyətin) başqa valyutaya köçürülməsi zamanı yaranan mənfəət və əməliyyatlar

üzrə zərər vergi nəticələri ola bilər. Bu cür vergi nəticələri ilə bağlı məsələlər IAS 12 "mənfəət vergisi" tərəfindən tənzimlənir.

- IAS 39-a uyğun olaraq mənfəət və ya zərər üzrə ədalətli dəyərle qiymətləndirilmiş maliyyə alətlərindən başqa mənfəət və zərərdə tanınmış məzənnə fərqlərinin məbləği;

- kapitalın ayrı bir komponentində tanınan xalis məzənnə fərqləri və dövrün əvvəlində və sonunda bu kurs fərqlərinin məbləğinin uyğunlaşdırılması;

- təqdimat valyutası funksional valyutadan fərqli olduqda, bu fakt həm funksional valyutanın özü, həm də digər valyuta təmsil olunduğu səbəb kimi əks olunmalıdır;

- funksional valyuta və ya hesabat verən təşkilat və ya əhəmiyyətli xarici fəaliyyət dəyişdikdə bu fakt və funksional valyutanın dəyişməsinin səbəbi açıqlanmalıdır.

Təşkilat maliyyə hesabatını onun funksional valyutasından fərqli valyutada təqdim etdikdə, təmsil etdiyi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına uyğun olduğunu göstərməlidir.

Bu şərt yalnız o halda yerinə yetirilir ki, o, hər bir tətbiq olunan standartın və hər bir tətbiq olunan şərhin bütün tələblərinə, o cümlədən yenidən hesablama metoduna uyğun olsun.

Bir təşkilat öz maliyyə hesabatlarını və ya digər maliyyə məlumatlarını onun funksional valyutasından və ya təqdim edilən valyutadan fərqli valyutada təqdim etdikdə, bu, öhdəlikdir:

- Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq təqdim edilən informasiyaya aid olmayan əlavə, yəni belə informasiyanın dəqiq müəyyən edilməsi;

- əlavə məlumatın təqdim olunduğu valyutayı açmaq;

MHBS 12 mənfəət vergilərinin uçuğu qaydasını müəyyənləşdirir. Mənfəət vergilərinə vergi tutulan mənfəətə əsaslanan bütün milli və xarici vergilər daxildir.

Cari və əvvəlki dövrlər üzrə cari vergi ödədiyi dərəcədə öhdəlik kimi tanınır. Cari verginin yenidən ödənilməsi aktiv kimi tanınır. Cari və əvvəlki dövrlər üçün

cari vergi öhdəlikləri (aktivləri) hesabat dövrünün sonuna qüvvədə olan və ya mahiyyəti üzrə fəaliyyət göstərən vergi dərəcələrindən (və vergi qanunvericiliyindən) istifadə etməklə vergi orqanları tərəfindən ödənilməli olan məbləğ üzrə qiymətləndirilir.

MHBS 12 təşkilat təxirə salınmış vergi öhdəliyini və ya bəzi istisnalarla bütün müvəqqəti fərqlər üzrə təxirə salınmış vergi aktivini tanımasını tələb edir. Müvəqqəti fərqlər aktivin və ya öhdəliyin vergi bazası ilə onun balans dəyəri arasındakı fərkdir. Aktivin və ya öhdəliyin vergi bazası vergitutma məqsədləri üçün bu aktivə və ya öhdəliyə aid edilən məbləğdir.

Təxirə salınmış vergi öhdəliyi, digər aktivin və ya öhdəliyin balans dəyərini bərpa edərsə, vergi ödəyəcəyi təqdirdə yaranır. Təxirə salınmış vergi aktivini təşkilat olduqda yaranır:

- Digər aktivin və ya öhdəliyin balans dəyərini bərpa etdikdə az vergi ödəyir; və ya istifadə olunmamış vergi zərərləri və ya istifadə olunmamış vergi kreditləri.

BMHS 12 mənfəət vergisi-qeyri-müəyyən faydalı istifadə müddətinə malik qeyri-maddi aktivlərin qaytarılmasının gözlənilən üsulu

Mənfəət vergisi öz kapitalı kimi təsnif edilən alətlər üzrə ödənişlərin nəticələri (IHBS 12-ə düzəlişlər)

SIC-25 mənfəət vergisi-müəssisənin və ya onun səhmdarlarının vergi statusunun dəyişdirilməsi

Cari düzəlişlər

IFRS dövrünün illik təkmilləşdirilməsi 2015-2017

Təxirə salınmış vergi aktivləri yalnız o halda tanınır ki, təxirə salınmış vergi aktivindən istifadə edilə bilən vergi tutulan mənfəətin əldə edilməsi ehtimalı mövcud olsun.

Təxirə salınmış vergi aktivləri və təxirə salınmış vergi öhdəlikləri balans hesabatı tarixində qüvvədə olan və ya mahiyyəti üzrə fəaliyyət göstərən vergi dərəcələri (və vergi qanunvericiliyi) əsasında aktivin realizə edildiyi və ya öhdəliyin ödənilməsi dövrə tətbiq ediləcəyi ehtimal olunan vergi dərəcələri ilə qiymətləndirilir. Təxirə salınmış vergi öhdəliklərinin və təxirə salınmış vergi aktivlərinin

qiymətləndirilməsi, müəssisə tərəfindən hesabat dövrünün sonuna aktiv və öhdəliklərin balans dəyərini ödəmək və ya ödəmək üçün nəzərdə tutulan metoddan irəli gələn vergi nəticələrini əks etdirir. BMHS üzrə maliyyə hesabatları hazırlanmalıdır. Maliyyə hesabatlarının MHBS üzrə hazırlanması və təqdim edilməsi prinsipləri"ndə müəyyən edilmiş əsas fərziyyələr əsasında.

Şirkətin fəaliyyətinin davamlılığına dair fərziyyələr o deməkdir ki, şirkət yaxın gələcəkdə öz fəaliyyətini davam etdirəcəkdir. Onun gələcəkdə də iqtisadi imkanları olmalıdır və belə bir niyyətdən başqa öz fəaliyyətini davam etdirməlidir.

Maliyyə hesabatları prinsip əsasında hazırlanır.

fəaliyyət davamlılığı, yalnız rəhbərlik şirkəti ləğv etmək və ya əməliyyatları dayandırmaq niyyətində deyilsə bunun xaricində başqa bir real alternativ yoxdur.

Hesablaşma metodu-şirkətlər bu metod əsasında pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında məlumatlar istisna olmaqla, maliyyə hesabatını tərtib etməlidirlər.

Hesablama konsepsiyasına əsasən, iqtisadi hadisələr pul vəsaitlərinin ödənilməsindən və ya alınmasından asılı olmayaraq baş verdiyi hesabat dövründə tanınmalı və əks etdirilməlidir. Təxirə salınmış vergi aktivləri və öhdəlikləri diskontlaşdırılmaz. Ödənilən dividendlər maliyyə fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkəti kimi təsnif edilə bilər, çünki onlar maliyyə resurslarının cəlb edilməsinə çəkilən xərclərdir. Eyni zamanda, ödənilən dividendlər əməliyyat fəaliyyətindən pul vəsaitlərinin hərəkətinin tərkib hissəsi kimi təsnif edilə bilər ki, istifadəçilər müəssisənin əməliyyat fəaliyyətindən əldə edilən pul vəsaitlərinin hərəkətinin dividendlərini ödəmək qabiliyyətini daha asan qiymətləndirsinlər. Törəmə müəssisələr və ya biznesin digər bölmələri üzərində əldə edilən pul vəsaitlərinin hərəkətinə və ya nəzarətin itirilməsinə təsiri, habelə alınmış və ya çıxmış aktiv və öhdəliklərin məbləğlərinin ayrıca açıqlanması barədə ayrıca məlumat təqdim etmək, bu cür pul vəsaitlərinin hərəkətini digər əməliyyat, investisiya və maliyyə fəaliyyəti nəticəsində yaranan pul vəsaitlərinin axınından ayırmağa kömək edir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti nəzarətin itirilməsindən əldə edilən pul vəsaitlərinin hərəkəti nəticəsindən çıxılmaz. Pul vəsaitlərindən və ya pul vəsaitlərinin ekvivalentlərindən istifadə edilməsini tələb etməyən investisiya və maliyyə əməliyyatları pul

vəsaitlərinin hərəkəti hesabından xaric edilməlidir. Bu cür əməliyyatlar maliyyə hesabatlarının digər formalarında elə açıqlanmalıdır ki, bu cür investisiya və maliyyə fəaliyyəti haqqında bütün zəruri məlumatları təmin etsin. Müəssisə rəhbərliyin şərhilə birlikdə müəssisə tərəfindən mövcud olan, lakin istifadə üçün əlçatmaz olan pul vəsaitlərinin və ekvivalentlərinin məbləğini açıqlamalıdır. Müəssisənin pul vəsaitlərinin və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin qalıqlarının qrup tərəfindən istifadə üçün əlçatmaz olduğu müxtəlif hallar mövcuddur.

MHBS üzrə təşkilat üçün ilk maliyyə hesabatı təşkilatın istifadə üçün maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarını qəbul etdiyi ilk illik maliyyə hesabatıdır və bunu maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına uyğunluğuna dair açıq və birmənalı bəyanatın həmin maliyyə hesabatına daxil edilməsi ilə təsdiq edir. MHBS-ə uyğun hazırlanmış maliyyə hesabatları MHBS üzrə ilk maliyyə hesabatının təşkili üçün, əgər təşkilat, məsələn:

- ən son əvvəlki dövr üçün maliyyə hesabatlarını təqdim etdi;
- MHBS-ə hər cəhətdən uyğun gəlməyən Milli qaydalara əsasən;
- BMHS-nin tələblərinə uyğun olan hər cəhətdən, bu maliyyə hesabatlarının MHBS-ə uyğun olması barədə açıq və birmənalı bəyanat ehtiva etmədiyi hallardan başqa;
- açıq və birmənalı bəyanatda deyilir ki, bu bəyanat bəzi, lakin bütün BMHS uyğun deyil;

Bəzi təşkilatlar MHBS-ə uyğun olaraq tam müqayisəli informasiya təqdim etdikləri birinci dövrə qədər olan dövrlər üzrə tarixi ümumiləşdirilmiş məlumatlar təqdim edirlər. Bu standart bu cür ümumiləşdirilmiş məlumatların MHBS-nin tanınma və qiymətləndirmə tələblərinə uyğun olmasını tələb etmir. Bundan başqa, bəzi təşkilatlar MHBS-in (IAS) 1-in tələb etdiyi müqayisəli məlumatlarla yanaşı, əvvəllər tətbiq olunan OPBU-ya uyğun olaraq hazırlanmış müqayisəli informasiya təqdim edirlər. Keçmiş dövrlər üzrə ümumiləşdirilmiş məlumatları və ya daha əvvəl tətbiq edilmiş ÜQT-yə uyğun hazırlanmış müqayisəli məlumatları özündə əks etdirən hər hansı maliyyə hesabatlarında təşkilat. Aralıq maliyyə hesabatına baxan hər bir kəs əvvəlki il üçün illik maliyyə hesabatına malik idi. Ona görə də illik

maliyyə hesabatlarına dair qeydlər təkrarlanmır və Aralıq hesabatlarda yenilənmir. Sonuncu, son illik hesabatın hesabat tarixindən sonra baş verən hadisələr və dəyişikliklərə dair qeydlərdən ibarət olmalı və yeni hesabat ilində şirkətin fəaliyyətinin nəticələrini açıqlamalıdır.

Standart aralıq maliyyə hesabatlarının mütləq tərtib edilməsində təkid etmir və hesab edir ki, onun təqdim edilməsi tələb milli qanunvericilikdə olmalıdır. BMHS-34, ən azı hesabat ilinin ilk yarısında aralıq hesabatın təqdim edilməsinə həvəsləndirir, qiymətli kağızları fond bazarında sərbəst dövr edən şirkətlər. Standart aralıq hesabat dövrü başa çatdıqdan sonra 60 gündən gec olmayaraq belə hesabatın təqdim edilməsini tövsiyə edir. Xüsusi olaraq qeyd edilir ki, belə şirkətlərin aralıq hesabatı BMHS-34 tələblərinə uyğun tərtib olunmalıdır. Standarta uyğun olmayan aralıq Maliyyə Hesabatı və ya aralıq hesabatın olmaması heç də o demək deyil ki, əgər son standartların tərtibi zamanı bu standartlar tam həcmdə tətbiq edilibsə, şirkətin illik maliyyə hesabatı beynəlxalq maliyyə hesabatlarına uyğun gəlmir. Aralıq maliyyə hesabatlarının tərkibi illik hesabatdan daha az həcmdə ola bilər. Optimal xərclər zamanı Aralıq hesabatın vaxtında təqdim edilməsinin maraqları şirkətlər administrasiyasını ənənəvi olaraq bu şirkətdə tətbiq edilən illik maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi üzrə beynəlxalq standartlar və adi təcrübə tələb olduğundan, aralıq hesabatlarda daha az məlumat verməyə məcbur edir. Standart aralıq maliyyə hesabatlarının azaldılması imkanını nəzərdə tutur. Sıxılmış hesabat formatı hesabata son illik maliyyə hesabatına daxil edilmiş başlıqların və Aralıq məqalələrin hər biri daxil edildiyini nəzərdə tutur. Əlavə məqalələr onların olmaması şirkətin maliyyə vəziyyəti və maliyyə nəticələrinin qiymətləndirilməsində səhvlərə səbəb ola biləcəyi hallarda daxil edilir. Əgər son illik maliyyə hesabatları konsolidə edilmiş hesabat kimi təqdim edilirdisə, aralıq maliyyə hesabatları da icmal variantda təqdim edilir. Bir qayda olaraq, Aralıq maliyyə hesabatları seçmə izahedici qeydlərlə müşayiət olunur. Adətən, bu zaman qeydlərin illik maliyyə hesabatlarında əks olunan təkrarlamaları əks etdirilməməlidir. Qeydlərdə məlumat hesabat ilinin xarakteristikası kimi təqdim edilməlidir, lakin bu aralıq hesabat dövrü üçün

hesabatın başa düşülməsi üçün əhəmiyyətli olan hadisələri və əməliyyatları açıqlamalıdır.

2.2. Borc almanın maya dəyərinin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (IFRS) və vergi qanunlarına uyğunlaşdırılması

Ölkəmizdə iqtisadiyyatın sürətli inkişafı millı uçotun Beynəlxalq Standartlara transformasiya edilməsini zəruri edir. Millı uçot və hesabat sisteminin Beynəlxalq standartlara transformasiyası dedikdə həmin sistemin tam həcmdə beynəlxalq standartların qaydalarına uyğunlaşdırılması başa düşülür. Gəlirlərin uçotunun da beynəlxalq standartlarının tələblərinə uyğun öyrənilməsi və təkmilləşdirilməsi çox vacib məsələlərdən biri hesab edilir.

Məhz yeni qəbul edilmiş beynəlxalq maliyyə standartlardan biri də İFRS 15 "Müştərilərlə müqavilələr üzrə gəlirlər" standartıdır. Hazırkı yenilənmiş standartın məqsədi maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri üçün müştərilərlə müqavilələr üzrə yaranmış gəlir və pul daxilolmalarının xüsusiyyəti, məbləği, vaxtı ilə bağlı faydalı məlumatın əks etdirilməsi zamanı müəssisənin tətbiq etməli olduğu prinsipləri müəyyən etməkdir. MHBS-ya əsasən mal və xidmətlər müştəriyə çatdığı zaman və ondan sonra qazanc kimi tanınır. Həmin zamanın seçilməsi ondan ibarətdir ki, qeyd edilən təsərrüfat əməliyyatı müəyyənlik, ölçülmək, relevantlıq və etibarlılıq meyarlarına cavab verməlidir. Bu meyarların inkişafında daha iki meyar üstünlük təşkil edir:

1. Gəlirlər tanınanda ya da tanınmaq imkanı olduğunda uçota alına bilər. Gəlirlərin tanınmasının anlamı odur ki, xidmətlər, mallar və aktivlərin başqa variantları nağd pulla satılır, yaxud qeyri - pul vəsaitləri ilə əvəz olunur.

2. Gəlir - qazanıldığı zaman qeyd olunur. Başqa sözlə, şirkət kontrakt əsasında elə bir iş yerinə yetirmişdir ki, bu işdən müvafiq gəlir götürmək hüququ qazanmışdır.

Beynəlxalq standartlara uyğun kurs fərqlərinin uçotu. Əməliyyatların aparıldığı tarix və öhdəliklərin və valyuta əməliyyatları üzrə tələblərin və ya hesabat

tarixinin arasındakı dövrdə məzənnənin dəyişməsi nəticəsində məzənnə fərqi yaranır. MHBS (IAS) 21 aşağıdakı tərfi ehtiva edir: məzənnə fərqi müəyyən sayda vahidlərin bir valyutada müxtəlif valyuta məzənnələrindən istifadə etməklə başqa valyutaya köçürülməsində yaranan fərkdir.

MHBS (IAS) 21 monetar maddələr üzrə yaranan kurs fərqlərinin mühasibat uçotunun aşağıdakı qaydasını müəyyən edir: öhdəliklərin və tələblərin ödənilməsi zamanı və ya onların əks olunduğu kurslarda onların ilkin olaraq tanındığı kurslardan fərqli olaraq yaranan mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda yaranan məzənnə fərqi gəlir və ya xərc kimi tanınır. Bu fərq digər məcmu maliyyə nəticəsinin (digər məcmu gəlirin — tərcümədən asılı olaraq) tərkibində tanınır. Belə investisiyaların xaric edilməsindən sonra onlarla bağlı məzənnə fərqləri kapitalın tərkibindən mənfəət və zərər tərkibinə köçürülür (yenidən təsnif edilir).

Qeyri-monetar maddələr üzrə formalaşan məzənnə fərqlərinə münasibətdə MHBS (IAS) 21 aşağıdakı tələbləri müəyyən edir: əgər qeyri-monetar məqalədən gəlir və xərclər digər məcmu maliyyə nəticəsinin tərkibində tanınırsa, bu cür gəlir və xərclərin hər bir valyuta komponenti də digər məcmu maliyyə nəticəsinin tərkibində tanınır. Əgər qeyri-monetar maddədən gəlir və xərclər mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınırsa, həmin gəlir və xərclərin hər bir valyuta komponenti də mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınır. Məsələn, qeyd edildiyi kimi. 4.1, MHBS (IAS) 16-a əsasən, yenidən qiymətləndirmə nəticəsində əsas vəsaitlərin obyektinin balans dəyərinin artırılması məbləği digər məcmu maliyyə nəticəsinin tərkibində əks olunmalıdır. Əgər belə aktiv xarici valyutada qiymətləndirilibsə, MHBS (IAS) 21 tələb edir ki, həmin aktivin yenidən qiymətləndirilməsindən sonra məbləğ dəyərin müəyyən edildiyi tarixdə mübadilə məzənnəsinə uyğun olaraq keçirilsin və bu da digər məcmu maliyyə nəticəsinin tərkibində tanınan məzənnə fərqinə gətirib çıxarır.

BMHS (IAS) 21 təşkilatları maliyyə hesabatlarını istənilən valyutada (valyutalarda) təqdim etməyə imkan verir. Bu zaman standartda hesabatın təqdim edilməsi valyutası (təşkilatın maliyyə hesabatlarının təqdim edildiyi valyuta)

funksional valyutadan fərqləndiyi halda uçotun aşağıdakı xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir. Təqdimat valyutası təşkilatın funksional valyutasından fərqlənirsə, təşkilat öz işinin nəticələrini və maliyyə vəziyyəti haqqında məlumatları təqdim valyutasına çevirməlidir. Məsələn, əgər qrupun (ana şirkətin və onun törəmə şirkətlərinin) tərkibinə müxtəlif funksional valyutalara malik təşkilatlar daxildirsə, onların hər birinin işinin nəticələri və maliyyə vəziyyəti birləşdirilmiş maliyyə hesabatlarının tərtib edilməsi məqsədi ilə vahid valyutada təqdim edilməlidir. İşin nəticələrinin və təşkilatın maliyyə vəziyyətinin göstəricilərinin funksional valyutadan təqdimat valyutasına köçürülməsi zamanı aşağıdakı qaydalardan istifadə olunur:

1) təqdim olunan maliyyə vəziyyəti hesabatlarının hər birində aktivlər və öhdəliklər (yəni müqayisəli məlumatlar daxil olmaqla) bu maliyyə vəziyyəti hesabatının tərtib edildiyi tarixə bağlanmış kursu üzrə keçirilir;

2) mənfəət və ya zərər və digər ümumi maliyyə nəticələrini (yəni müqayisəli məlumatlar daxil olmaqla) təmsil edən hər bir hesabat üçün gəlir və xərclər müvafiq əməliyyatlar tarixinə valyuta məzənnələri ilə köçürülür;

3) tərcümə nəticəsində yaranan bütün kurs fərqləri digər məcmu maliyyə nəticəsinin tərkibində tanınır.

Eyni zamanda, gəlir və xərclərin maddələrinin köçürülməsi üçün istifadə etməyə icazə verilir (Tez-tez praktikada həyata keçirilir) Valyuta Məzənnəsi, əməliyyatların tarixinə təxminən faktiki məzənnəyə bərabərdir, məsələn, dövr üçün orta məzənnə. Lakin əgər Valyuta Məzənnəsi əhəmiyyətli dərəcədə tərəddüd edirsə, dövr ərzində orta məzənnəni tətbiq etmək məqsədəuyğun deyil.

BMHS (IAS) üzrə kurs fərqi 21	PBU 3/2006 üzrə kurs fərqi
Müəyyən sayda vahidlərin bir valyutada müxtəlif valyuta məzənnələrindən istifadə etməklə başqa valyutaya köçürülməsi zamanı yaranan fərq. Məzənnə fərqi cari və ya əvvəlki dövrlərdə ilkin olaraq	Xarici valyutada dəyəri ifadə edilmiş müvafiq aktivlərin və ya öhdəliklərin manat qiymətləri arasındakı fərq ödəniş üzrə öhdəliklərin və ya həmin hesabat dövrünün hesabat tarixində və hesabat dövründə mühasibat uçotuna

qəbul edilmiş məzənnələrdən fərqli məzənnələr üzrə pul (monetar) maddələrinin ödənilməsi və ya maliyyə hesabatlarında təqdim edilməsi üçün səciyyəvidir	qəbul edildiyi tarixdə və ya əvvəlki hesabat dövrünün hesabat tarixində
---	---

Təsvir edilmiş qaydalar təşkilatların maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin ehtiyacları ilə bağlıdır. Həqiqətən, təşkilatın maliyyə vəziyyətini və fəaliyyətinin nəticələrini təhlil edən istifadəçilər hesabat tarixində tədarükçülərə borcun real rubl qiymətləndirilməsinin nə olduğunu bilməlidirlər, çünki həmin borc hələ ödənilməyib və gələcəkdə bu, təşkilatın müəyyən məbləğdə xarici valyutada ifadə olunmuş və onun ödənilmə tarixinə rublda yenidən hesablanmış pul vəsaitlərinin xaric edilməsinə gətirib çıxaracaqdır. Gələcəkdə materiallardan isə nə xarici valyutada ifadə edilən pul vəsaitlərinin daxil olması, nə də xaric olması gözlənilmir. Bununla əlaqədar olaraq, istifadəçilər üçün hesabat tarixinə cari məzənnə ilə xarici valyutadan rubllara köçürülmüş bu cür aktivlərin qiymətləndirilməsi artıq vacib deyil.

FƏSİL III. Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (İFRS) və vergi qanunlarının oxşar və fərqli cəhətləri

3.1. Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (İFRS) və vergi qanunlarının oxşar cəhətləri

BMHS (IFRS) müəyyən aktivlərin ədalətli dəyərlə uçotunun aparılmasına və ya yenidən qiymətləndirilməsinə icazə verir və ya tələb edir (bax: MHBS (IAS) "əsas vəsaitlər", MHBS (IAS) "Qeyri-maddi aktivlər", BMHS (IAS) "investisiya əmlakı" və MHBS (IFRS) "maliyyə alətləri")). Bəzi yurisdiksiyalarda aktivin ədalətli dəyərlə yenidən qiymətləndirilməsi və ya digər şəkildə yenidən hesablanması cari dövrdə vergi tutulan mənfəətə (vergi zərərinə) təsir göstərir. Nəticədə, aktivin vergi bazası düzəldilir və müvəqqəti fərq yaranmır. Digər yurisdiksiyalarda aktivin yenidən qiymətləndirilməsi və ya yenidən hesablanması yenidən qiymətləndirmə və ya yenidən hesablamının aparıldığı dövr üzrə vergi tutulan mənfəətə təsir göstərmir və müvafiq olaraq aktivin vergi bazasına düzəliş edilmir. Bununla belə, gələcəkdə balans dəyərinin ödənilməsi müəssisə tərəfindən vergi tutulan iqtisadi səmərələrin alınmasına gətirib çıxaracaq, vergi məqsədləri üçün çıxılacaq məbləğ isə həmin iqtisadi səmərələrin məbləğindən fərqlənəcək. Müəssisə uçot siyasətinin müddəalarını MHBS-in tələblərinə uyğun olaraq tətbiq edir ki, bu da onun fəaliyyətinin konkret şərtlərinə tətbiq oluna bilər. Lakin bəzi hallarda standartlar seçim imkanı yaradır; MHBS-in uçot qaydalarına dair göstəriş vermədiyi digər hallar da mövcuddur. Belə hallarda rəhbərlik müvafiq uçot siyasətini müstəqil seçməlidir. Rəhbərlik öz peşəkar mülahizəsinə əsaslanaraq, obyektiv və etibarlı məlumatların əldə olunmasını təmin etmək məqsədilə uçot siyasətini işləyib hazırlayır və tətbiq edir. Etibarlı informasiya aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir: düzgün təsəvvür, forma üzərində məzmunun üstünlüyü, neytrallıq, diqqətlik və tamlıq. MHBS standartlarının və ya onların spesifik

vəziyyətlərdə tətbiq oluna biləcək şərtlərinin olmaması halında, rəhbərlik analoji və ya oxşar məsələlərin həlli üçün MHBS-də nəzərdə tutulmuş tələblərin tətbiq edilməsi imkanını nəzərdən keçirməli və yalnız bundan sonra "maliyyə hesabatlarının konseptual əsasları"ndə müəyyən edilmiş aktivlərin, öhdəliklərin, gəlirlərin və xərclərin qiymətləndirilməsi metodologiyasını, tanınma meyarlarını nəzərdən keçirməlidir. Bundan başqa, Mühasibat Uçotu Standartlarını hazırlayan digər orqanların ən son qərarlarını, mühasibat uçotuna həsr olunmuş digər əlavə ədəbiyyatı, eləcə də bu sahədə qəbul edilmiş təcrübəni, əgər o, MHBS-nin müddəalarına zidd deyilsə, rəhbərliyin diqqətini cəlb edə bilər. Mühasibat siyasəti oxşar əməliyyatlar və hadisələr üçün ardıcıl olaraq tətbiq olunmalıdır (hər hansı bir standartın başqa bir şeyə icazə verdiyi və ya xüsusi tələb etdiyi hallar istisna olmaqla). Yenidən qiymətləndirilmiş aktivin balans dəyəri ilə onun vergi bazası arasındakı fərq müvəqqəti fərkdir və təxirə salınmış vergi öhdəliyi və ya aktivinin yaranmasına gətirib çıxarır. Bu ədalətli olsa belə:

- müəssisə aktivin xaric edilməsini planlaşdırmır; belə hallarda aktivin yenidən qiymətləndirilmiş balans dəyəri istifadə yolu ilə bərpa olunacaq və bu, gələcək dövrlərdə vergi məqsədləri üçün amortizasiyadan artıq vergi tutulan gəlir yaradacaq; və ya

- aktivin oxşar aktivlərə çıxmasından daxilolmalara investisiya qoyularkən, kapitalın artması üzrə vergi təxirə salınır; belə hallarda vergi bu oxşar aktivlərin satışı və ya istifadəsi zamanı son nəticədə ödənilməlidir. Aktivin vergi bazası, aktivin balans dəyərinin bərpa edilməsi zamanı müəssisənin əldə edəcəyi vergi tutulan iqtisadi səmərələrdən vergi məqsədləri üçün çıxılacaq məbləğdir. Əgər bu iqtisadi səmərə vergiyə cəlb olunmursa, aktivin vergi bazası onun balans dəyərinə bərabərdir. Bəzi maddələr vergi bazasına malikdir, lakin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda aktivlər və ya öhdəliklər kimi tanınmır. Məsələn, tədqiqat xərcləri onların yarandığı dövrdə Mühasibat mənfəətinin müəyyən edilməsi zamanı xərc kimi tanınır, lakin onların vergi tutulan mənfəətin (vergi zərərinin) müəyyən edilməsi zamanı çıxılmasına yalnız daha sonrakı dövrdə yol verilə bilər. Vergi orqanlarının gələcək dövrlərdə çıxılmasına imkan verəcək məbləği əks etdirən tədqiqat

xərclərinin vergi bazası ilə sıfıra bərabər balans dəyəri arasındakı fərq təxirə salınmış vergi aktivinin yaranmasına səbəb olan çıxılan müvəqqəti fərkdir. Əgər aktivin və ya öhdəliyin vergi bazası aydın deyilsə, bu standartın əsas prinsipinə müraciət etmək faydalıdır: müəyyən məhdud istisnalarla, aktivin və ya öhdəliyin balans dəyərinin ödənilməsi və ya ödənilməsi heç bir vergi nəticəsi olmadıqda, müəyyən edilmiş məbləğlə müqayisədə gələcək vergi ödənişlərinin artmasına (azaldılmasına) gətirib çıxardıqda, müəssisə təxirə salınmış vergi öhdəliyini (təxirə salınmış vergi aktivini) tanımalıdır. 51A-nın növbəti B-nin nümunəsi, aktivin və ya öhdəliyin vergi bazasının ehtimal olunan ödəniş və ya ödəmə üsulundan asılı olduğu halda, bu əsas prinsipə hansı hallarda müraciət etmək lazım olduğunu göstərir.

Təşkilatın xarici valyuta ilə əlaqəli əməliyyatları iki növ ola bilər:

- cari fəaliyyəti xarici valyuta əməliyyatları;
- xarici valyutada əməliyyatlar xarici fəaliyyətdədir.

Xarici valyutada əməliyyatların hər iki növü valyuta hesabatları və yerli valyuta arasında valyuta məzənnəsinin mümkün dəyişməsi səbəbindən təşkilatın kommersiya risklərini artırır.

Valyuta əməliyyatlarını və xarici fəaliyyəti müəssisənin maliyyə hesabatlarına daxil etmək üçün əməliyyatlar ifadə edilməli və xarici fəaliyyət üzrə maliyyə hesabatları şirkətin hesabat valyutasına yenidən daxil edilməlidir.

Xarici valyutada və xarici fəaliyyət üzrə əməliyyatların uçotunda vacib məsələlər hansı məzənnənin necə istifadə ediləcəyini və maliyyə hesabatlarında valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin maliyyə təsirini necə tanımaqdan ibarətdir.

IAS 21 aşağıdakı hallarda təşkilatlar tərəfindən tətbiq olunur:

- xarici valyutada əməliyyatların uçotu üçün;
- şirkətin maliyyə hesabatına konsolidasiya, proporsional konsolidasiya və ya pay iştirakı metodları ilə daxil edilmiş Xarici Fəaliyyət üzrə maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanması zamanı;
- təşkilatın nəticələrinin və maliyyə göstəricilərinin təqdimat valyutasına yenidən hesablanması zamanı.

Standartın tətbiqi üçün başa düşülməli olan şərtlər aşağıdakılardır:

- son məzənnə-hesabat tarixi cari valyuta məzənnəsi;
 - məzənnə fərqi- hər hansısa bir valyuta vahidinin eyni miqdarının digər valyuta məzənnələrinə yenidən hesablanması nəticəsində yaranan fərq;
 - Valyuta Məzənnəsi - hər hansısa bir valyutanın digərinə əvəz olunaraq dəyişməsi əmsalı;
 - ədalətli dəyər - əməliyyatın həyata keçirilməsində maraqlı olan və bir-birindən müstəqil olan tərəflər arasında aktivin mübadilə oluna biləcəyi və yaxud da öhdəliyini tənzimləyəcəyi məbləğdir;
 - xarici valyuta - təşkilatın funksional məzənnəsindən fərqli olan bir məzənnə;
 - Xarici Fəaliyyət - fəaliyyəti ölkədə və yaxud da hesabat verən təşkilatın ölkəsindən, valyutasından fərqli valyutada yerləşən və ya həyata keçirilən hesabat verən təşkilatın törəmə, assosiasiya, birləşmiş təşkilat və ya filial kimi təqdim olunan təşkilat;
 - funksional valyuta - təşkilatın fəaliyyət göstərdiyi əsas iqtisadi mühitdə istifadə edilən valyutadır. Qrup-bütün törəmə təşkilatları ilə ana təşkilatıdır;
 - pul maddələri - valyuta vahidlərinin sabit və ya müəyyənləşdirilmiş məbləğləri ilə ifadə edilən mövcud valyuta vahidləri, aktivləri və öhdəlikləri almaq və ya ödəmək;
 - xarici fəaliyyətə xalis investisiya - bu fəaliyyətin xalis aktivlərində hesabat verən təşkilatın payının miqdarıdır;
 - təqdim olunan valyuta - maliyyə hesabatlarının təqdim edildiyi valyuta;
 - cari valyuta məzənnəsi - dərhal hesablamalar üçün məzənnə.
- Təşkilatın funksional valyutasının əlamətləri aşağıdakılardır:
- maliyyə fəaliyyətindən, yəni ki, borc və ya pay alətlərinin emissiyasından vəsaitin daxil olduğu valyutadır;
 - təşkilatın adətən əməliyyat fəaliyyətindən daxilolmaları özündə saxlayan və ilkin sənədləşmə aparıldığı valyutadır.

Hesabat verən təşkilat xarici fəaliyyəti törəmə, assosiasiya Təşkilatı, filial və ya birləşmiş fəaliyyət vasitəsilə həyata keçirən təşkilatdır.

Xarici şirkətin funksional valyutası müəyyənləşdirilərkən və şirkətin funksional valyutası hesabat verən təşkilatın valyutası ilə üst-üstə düşməli olub-olmamasına qərar verərkən aşağıdakı əlavə amillər nəzərə alınır:

- xarici fəaliyyət hesabat verən şirkətin fəaliyyətinin ayrılmaz hissəsi olmalıdır və ya kifayət qədər muxtar şəkildə həyata keçirilməlidir.;
- hesabat verən şirkətlə əməliyyatlar xarici şirkətin fəaliyyətinin böyük hissəsini təşkil etməlidir;
- xarici fəaliyyətdən pul vəsaitlərinin hərəkəti hesabat verən şirkətin pul vəsaitlərinin axınına birbaşa təsir göstərməlidir və hesabat verən şirkətin Hesablarına operativ köçürülə bilər;
- xarici fəaliyyətdən pul vəsaitlərinin hərəkəti hesabat verən şirkətin vəsaitlərini cəlb etmədən borc öhdəliklərini ödəmək üçün kifayət etməlidir.

Yuxarıda göstərilən amillər funksional valyutayı dəqiq müəyyən etməyə imkan vermədikdə, rəhbərliyin qərarı ilə əməliyyatların, hadisələrin və şərtlərin iqtisadi təsirini ən adekvat şəkildə əks etdirən valyuta müəyyən edilir. Xarici valyutada əməliyyatların funksional şəkildə əks olunması valyuta əməliyyatlarının ilkin tanınması xarici valyutada denominasiya edilmiş və ya onda haqq-hesab tələb edən əməliyyatdır.:

- qiymətləri xarici valyutada olan malları və ya xidmətləri alır və ya satır;
- borclar və ya borclar məbləğlərin ödənilməsinə və ya alınmasına xarici valyutada göstərildiyi zaman;
- hər hansı digər şəkildə aktivləri əldə edir və ya həyata keçirir və ya xarici valyutada ifadə olunan öhdəlikləri öz üzərinə götürür və ya ödəyir.

Maddənin balans dəyəri digər tətbiq edilən MHBS-in müddəaları nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.

Məsələn, əsas vəsaitlər IAS 16 "əsas vəsaitlər"ə uyğun olaraq ədalətli dəyər və ya tarixi dəyərlə qiymətləndirilə bilər. Balans dəyərinin tarixi dəyər əsasında və ya ədalətli dəyər əsasında müəyyənləşdirilməsindən asılı olmayaraq, əgər bu dəyər xarici valyutada müəyyənləşdirilibsə, o, növbəti dəfə funksional valyutaya yenidən hesablanmalıdır.

Bəzi məqalələrin balans dəyəri iki və ya daha çox dəyərin müqayisəsi ilə müəyyən edilir. Məsələn, ehtiyatların balans dəyəri IAS 2 "ehtiyatlar" a uyğun olaraq satışların ilkin dəyərindən və mümkün xalis dəyərindən ən aşağı məbləğdir. Eyni şəkildə, IAS 36-a uyğun olaraq, dəyərdən düşmə əlamətləri aşkar edilmiş aktivin balans dəyəri dəyərdən düşmə zərərinin və həm də onun bərpa edilən məbləğinin hesablanması ilə onun balans qiymətindən ən aşağı dəyər təşkil edir.

Aktiv qeyri-aktiv olduqda və xarici valyutada qiymətləndirildikdə, onun balans dəyəri tutuşdurulması yolu ilə müəyyən edilir:

- tarixi dəyəri ilə qiymətləndirilmiş maddə ilə əməliyyat tarixində məzənnə dəyəri və ya balans dəyəri;

- mümkün xalis satış dəyəri və ya məzənnə ilə yenidən hesablanmış bərpa edilə bilən məbləğ, bu dəyərin müəyyən edildiyi tarixə, məsələn, hesabat tarixinə son məzənnə ilə. Öz funksional valyutasını dəyişdikdə, təşkilat başqa valyutaya keçid tarixindən başlayaraq perspektivli əsasda yeni funksional valyutaya tətbiq edilən yenidən hesablaşma prosedurlarına müraciət etməlidir. Funksional valyutanın dəyişməsinin nəticələri perspektiv əsasda uçotda əks olunur. Başqa sözlə, təşkilat bütün məqalələrin valyuta dəyişdiyi tarixdə mövcud olan məzənnə ilə yeni funksional valyutaya hesablanması ilə həyata keçirir. Qeyri-depozit maddələrinin yenidən hesablanması nəticəsində alınan məbləğlər onların tarixi dəyəri üzrə uçotda əks olunur. Xarici fəaliyyət haqqında maliyyə hesabatlarının yenidən hesablanmasında yaranan əvvəllər kapitalda tanınan məzənnə fərqləri həmin fəaliyyətdən çıxanadək mənfəət və zərər haqqında tanınmamalıdır

3.2. Borc almanın maya dəyərinin və valyuta kursunun Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları (İAS), Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (İFRS) və vergi qanunlarının fərqli cəhətləri

Borclar və debitor borcları və ödəmədən əvvəl tutulan investisiyalar amortizasiya edilmiş dəyərlə qiymətləndirilir.

Maliyyə aktivinin və ya maliyyə öhdəliyinin amortizasiya edilmiş dəyəri effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə etməklə müəyyən edilir.

Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri ədalətli dəyərlə qiymətləndirilir, onun dəyişiklikləri digər məcmu gəlirin tərkibində əks olunur. Bu zaman satış üçün mövcud olan borc alətləri üçün faiz gəlirləri effektiv faiz dərəcəsi üsulundan istifadə etməklə mənfəət və zərər hesablarına aiddir. Satış üçün mövcud olan pay alətlərindən əldə edilən dividendlər sahibin onların əldə edilməsi hüquqlarının müəyyən edildiyi anda mənfəət və zərər hesabına aid edilir. Törəmə alətlər (inşa edilmiş törəmə alətlər də daxil olmaqla, ayrı-ayrılıqda uçota alınmalı) ədalətli dəyərlə qiymətləndirilir. Pul vəsaitlərinin hərəkətinin hedcinqi və ya xalis investisiyaların hedcinqi zamanı hedcinq alətlərinin ədalətli dəyərində dəyişikliklər istisna olmaqla, onların ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər nəticəsində yaranan mənfəət və zərər barəsində hesabatda tanınırlar.

Mənfəət və zərər barəsində hesabatda dəyişikliklər əks olunan ədalətli dəyərlə qiymətləndirilən öhdəliklər kateqoriyasına aid edilmədikdə, finans öhdəlikləri amortizasiya edilmiş dəyər üzrə effektiv faiz dərəcəsi metodu ilə qiymətləndirilir. Kredit vermək öhdəlikləri və maliyyə zəmanəti müqavilələri şəklində bəzi istisnalar var.

Onun emitenti tərəfindən maliyyə alətinin təsnifatı ya öhdəlik (borc aləti), ya da Kapital (pay aləti) kimi ödəniş qabiliyyəti göstəricilərinə (məsələn, borc vəsaitlərinin öz kapitalına münasibət əmsalı) və şirkətin gəlirliyinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər. Bu da kredit sazişlərinin xüsusi şərtlərinə riayət olunmasına təsir göstərə bilər.

Öhdəliyin əsas xarakteristikası ondan ibarətdir ki, müqavilənin şərtlərinə uyğun olaraq emitent həmin alət sahibinə pul vəsaiti ödəməlidir (və ya ondan tələb

oluna bilər) və ya digər maliyyə aktivlərini verməlidir, yəni o, həmin öhdəlikdən qaça bilməz. Məsələn, emitentin faizlərin ödənilməsini, sonra isə istiqrazları pul vəsaitləri ilə ödəməyə borclu olduğu istiqrazlar maliyyə öhdəliyidir.

Əgər emitentin bütün öhdəlikləri çıxdıqdan sonra və ya başqa sözlə, əgər emitent müqavilənin şərtlərinə görə pul vəsaitlərini ödəməyə və ya digər maliyyə aktivlərini verməyə borclu deyilsə, o, emitentin xalis aktivlərində pay hüququnu müəyyən edərsə, maliyyə aləti kapital kateqoriyasına aiddir. İstənilən ödənişlərin emitentin ixtiyarına verildiyi adi səhmlər kapital maliyyə alətlərinin nümunəsidir.

Bundan əlavə, aşağıdakı maliyyə alətləri sinifləri kapital kimi tanına bilər (bu cür tanınmanın müəyyən şərtlərinə əməl edildikdə):

-əks satış hüququ olan Maliyyə Alətləri (Məsələn, kooperativ iştirakçıların payları və ya tərəfdaşlıqlardakı bəzi paylar);

alət saxlayıcısına şirkətin xalis aktivlərinin proporsional payına mütənasib məbləğ ödəməli olan alətlər (və ya onların müvafiq komponentləri) yalnız şirkətin ləğv edildiyi anda (məsələn, fəaliyyət müddəti müəyyən edilmiş şirkətlər tərəfindən buraxılmış bəzi səhm növləri).

Emitent tərəfindən maliyyə alətlərinin borc və pay alətlərinə bölünməsi onun hüquqi formasına deyil, müqavilədə müəyyənləşdirilmiş alət mahiyyətinə əsaslanır. Bu o deməkdir ki, məsələn, ödənilməli olan və iqtisadi mahiyyətinə görə istiqrazlara bənzəyən imtiyazlı səhmlər istiqrazlara bənzəyir. Beləliklə, ödənilməli olan imtiyazlı səhmlər, hüquqi baxımdan emitentin səhmlərinin olmasına baxmayaraq, öhdəlik kimi deyil, kapital kimi təsnifləşdirilir.

Digər maliyyə alətləri ola bilər, belə sadəcə kimi baxılan yuxarıda. Hər bir konkret halda müvafiq təsnifat əlamətləri üzrə maliyyə alətinin xarakteristikalarının ətraflı təhlili lazımdır, xüsusilə nəzərə alsaq ki, bəzi maliyyə alətləri özündə həm pay, həm də borc alətinin elementlərini birləşdirir. Maliyyə hesabatlarında bu cür alətlərin borc və pay komponentləri (məsələn, səhmlərin sabit miqdarına çevrilən istiqrazlar) ayrı-ayrılıqda əks olunur (pay komponenti bütün ixtisas xarakteristikalarının ödənilməsi halda konvertasiya üçün opsiya ilə təmsil olunur). Faizlərin, dividendlərin, gəlirlərin və zərərin mənfəət və zərər haqqında hesabatda

əks olunması müvafiq maliyyə alətinin təsnifatına əsaslanır. Belə ki, əgər imtiyazlı aksiya borc alətidir, onda kupon faiz xərcləri kimi əks olunur. Əksinə, emitentin mülahizəsinə əsasən payçı kimi nəzərdən keçirilən alət üzrə ödənilən kupon kapitalın bölüşdürülməsi kimi əks olunur. Maliyyə aktivinin sahibi olan şirkət, mövcud maliyyə aktivindən istifadə edərək, borcun ödənilməsinin həyata keçirildiyi əsas pul vəsaiti mənbəyi kimi iliv təmin etməklə öz fəaliyyətini maliyyələşdirmək üçün əlavə vəsait cəlb edə bilər. MHBS-in (IAS) 39-cu tələbləri tanınmanın dayandırılması üzrə maliyyə aktivlərinin satış əməliyyatının (bunun nəticəsində müəssisə onların tanınmasını dayandırır) və ya aktivlərin təminatı üçün maliyyələşmənin (bu halda müəssisə daxil olan vəsaitlərin məbləğində öhdəliyi tanıyır) olub-olmamasını müəyyən edir.

Belə bir analiz olduqca sadə ola bilər. Məsələn, aydındır ki, müəssisə tərəfindən müstəqil olaraq üçüncü tərəfə şərtsiz köçürüldükdən sonra, aktivlə bağlı riskləri kompensasiya etmək üçün heç bir əlavə öhdəlik olmadan və onun gəlirliliyində iştirak etmək hüququnu qorumadan maliyyə aktivini balansdan silinir. Əksinə, aktivin təqdim edildiyi təqdirdə, tanınmanın dayandırılması yolverilməzdir, lakin müqavilənin şərtlərinə uyğun olaraq, aktivin bütün riskləri və potensial gəlirləri müəssisədən kənarda qalmışdır. Lakin bir çox digər hallarda şərhli əməliyyat daha mürəkkəbdir. MHBS-ə (IAS) uyğun olaraq 39 ilkin tanınma zamanı bütün maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri ədalətli dəyərlə (üstəgəl, mənfəət və zərər haqqında hesabatda əks olunan ədalətli dəyərlə uçota alınmayan maliyyə aktivini və ya maliyyə öhdəliyi halında əqd üzrə məsrəflər) qiymətləndirilir. Maliyyə alətinin ədalətli dəyəri sövdələşmə qiymətidir, yəni verilmiş və ya alınmış mükafatın ədalətli dəyəridir. Lakin, bəzi hallarda, əməliyyatın qiyməti ədalətli dəyəri əks etdirmir. Belə hallarda ədalətli dəyəri cari sövdələşmələrin analoji alətlərlə və ya texniki qiymətləndirmə modellərinə əsaslanan açıq məlumatlarına əsasən müəyyən etmək yerinə düşərdi.

Maliyyə alətlərinin ilkin tanınmasından sonra qiymətləndirilməsi onların ilkin təsnifatından asılıdır. İlkin tanınmadan sonra bütün maliyyə aktivləri kreditlər və debitor borcları istisna olmaqla, ədalətli dəyərlə, habelə ödənilməzdən əvvəl

tutulan aktivlər ilə qiymətləndirilir. Müstəsna hallarda ədalətli dəyəri etibarlı qiymətləndirilə bilməyən pay alətləri, habelə həmin aktivlərin göndərilməsi yolu ilə həyata keçirilməli olan müəyyən pay alətləri ilə əlaqədar törəmələri də yenidən qiymətləndirilmir.

Dəyişikliklər mənfəət və zərər haqqında hesabatda əks olunan ədalətli dəyərlə qiymətləndirilənlər istisna olmaqla, bütün maliyyə aktivləri dəyərdən düşmə predmetinə yoxlanılmalıdır. Əgər maliyyə aktivinin dəyərdən düşməsinin obyektiv əlamətləri varsa, aşkar edilmiş dəyərdən düşmə zərəri mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınır. Xarici fəaliyyətin nəticələrinin və maliyyə göstəricilərinin hesabat verən təşkilatın nəticələrinə və göstəricilərinə daxil edilməsi, IAS 27 "konsolidə edilmiş və ayrıca maliyyə hesabatı" və IAS 31 "birgə fəaliyyətdə iştirak" qaydalarına uyğun olaraq, qrup daxilində hesablaşmalar üzrə qalıqların aradan qaldırılması kimi qəbul edilmiş konsolidasiya prosedurlarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Bununla belə, qrupdaxili pul aktivləri (və ya öhdəlik) həm qısamüddətli, həm də uzunmüddətli, valyuta məzənnələrinin dəyişməsinin nəticələrinin maliyyə hesabatlarında əks etdirilmədən müvafiq qrupdaxili öhdəliyə (və ya aktivə) qarşı aradan qaldırıla bilməz.

Bu, həmin pul məqaləsinin bir valyutanı başqa valyutaya keçirmək niyyətinin, valyuta məzənnələrinin dəyişməsi hesabına isə hesabat verən təşkilatın mənfəətini və ya zərərini gətirməsinin nəticəsidir. Müvafiq olaraq, hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatlarında belə məzənnə fərqi əvvəlki kimi mənfəət və zərərdə tanınır və ya xarici fəaliyyətdən çıxanadək kapital kimi təsnif edilir.

Xarici fəaliyyətin və hesabat verən təşkilatın maliyyə hesabatlarının tərtib edildiyi tarixlər üst-üstə düşmədikdə, xarici fəaliyyəti həyata keçirən təşkilat bir çox hallarda hesabat verən təşkilatın hesabat tarixi ilə üst-üstə düşən tarixə əlavə hesabat verir.

Əgər bu edilməmişdirsə, IAS 27 digər hesabat tarixindən istifadə etməyə icazə verir, bu şərtlə ki, hesabat tarixləri arasındakı boşluq üç aydan artıq olmasın və bu müxtəlif tarixlər arasında baş vermiş hər hansı əhəmiyyətli əməliyyat və ya digər hadisələrin nəticələrinə düzəlişlər edilsin. Bu halda xarici fəaliyyətin aktivləri

və öhdəlikləri onun hesabat tarixində qüvvədə olan məzənnə ilə yenidən hesablanır. IAS 27-a əsasən valyuta məzənnələrində əhəmiyyətli dəyişikliklərə dair düzəlişlər hesabat təşkilatının hesabat tarixinə qədər aparılır.

Eyni yanaşma IAS 28 "assosiasiya Təşkilatlarına investisiyalar" və IAS 31 uyğun olaraq birgə fəaliyyətə mütənasib birləşmənin tətbiq edilməsi zamanı assosiasiya təşkilatlarına və birgə fəaliyyətə iştirak üzrə uçot metodunun tətbiq edilməsində istifadə olunur.

Xarici fəaliyyətin alınmasında yaranan hər hansı işgüzar ad və bu xarici fəaliyyətin alınmasında yaranan aktivlərin və öhdəliklərin ədalətli dəyərində hər hansı düzəlişlər onun aktiv və öhdəlikləri kimi uçota alınır. Müvafiq olaraq, onlar bu xarici fəaliyyətin funksional valyutasında ifadə edilməli və son məzənnə ilə yenidən hesablanmalıdır.

Xarici şirkətlərdə azlığın payı olduqda, mənfəətin (zərərlərin) müvafiq hissəsi birləşdirilmiş mühasibat balansının "azlığın payı" maddəsinə aiddir. Məsələn, əgər xarici şirkətdə azlığın payı 20% təşkil edirsə, hər hesabat dövründə bu şirkətə aid məzənnə fərqinin 20% - i azlığın payına düşməlidir. Bu halda heç bir vəsait köçürülmür, çünki bu, yalnız mühasibat əməliyyatıdır. Xarici valyutada məbləğləri nəzərə alaraq yanaşı, hər bir əməliyyat üçün rubldakı məbləğlərin uçotunu aparmaq çox vacibdir. Hər bir əməliyyat öz valyuta məzənnəsinə uyğun olaraq həyata keçirilir və bu səbəbdən bu məlumat olmadan xarici valyutada ümumi məbləği hesablamaq çətin olacaq. Kurs fərqi xarici şirkətə (məsələn, qrup daxili kredit) xalis investisiyaların bir hissəsini təşkil edən məzənnə fərqi məbləğləri istisna olmaqla, onun yarandığı dövrdə gəlir və ya xərc kimi tanınır. Təşkilat xarici fəaliyyətdəki payını satış, ləğvetmə, səhmdar kapitalının ödənilməsi və ya bu fəaliyyətin bütün və ya bir hissəsindən imtina yolu ilə həyata keçirə bilər. Dividendlərin ödənilməsi yalnız o halda xaric olmanın bir hissəsini təşkil edir ki, o, investisiyanın qaytarılmasını təşkil edir, məsələn, dividend əldə edilənə qədər əldə edilmiş mənfəətlərdən ödənilməlidir. Qismən mənfəət və ya zərər xaric edildikdə, yalnız müvafiq yığılmış məzənnə fərqinin proporsional hissəsi daxil edilir. Xarici fəaliyyətin balans dəyərinin silinməsi qismən kənarlaşma deyil. Müvafiq olaraq,

təxirə salınmış məzənnə mənfəətinin və ya zərərin heç bir hissəsi silinmə zamanı mənfəət və zərərdə tanınmamalıdır. Bu halda, məzənnə fərqi xalis investisiyanın satışına qədər öz kapitalı kimi təsnif edilməlidir. Satışdan sonra mənfəət və zərər hesabatında gəlir və ya xərc kimi tanınır. Əgər maliyyə hesabatlarının tərtib edildiyi tarixlər fərqlənirsə, xarici şirkətin aktivləri və passivləri onun hesabat tarixinə yenidən hesablanır. Xarici şirkətin hesabat tarixi arasındakı fərqə görə əhəmiyyətli dərəcədə uyğun olmadıqda, müvafiq düzəlişlər edilməlidir. Təşkilat açıqlamalıdır:

- IAS 39-a uyğun olaraq mənfəət və ya zərər üzrə ədalətli dəyərle qiymətləndirilmiş maliyyə alətlərindən başqa mənfəət və zərərdə tanınmış məzənnə fərqlərinin məbləği;

- kapitalın ayrı bir komponentində tanınan xalis məzənnə fərqləri və dövrün əvvəlində və sonunda bu kurs fərqlərinin məbləğinin uyğunlaşdırılması;

- təqdimat valyutası funksional valyutadan fərqli olduqda, bu fakt həm funksional valyutanın özü, həm də digər valyuta təmsil olunduğu səbəb kimi əks olunmalıdır;

- funksional valyuta və ya hesabat verən təşkilat və ya əhəmiyyətli xarici fəaliyyət dəyişdikdə bu fakt və funksional valyutanın dəyişməsinin səbəbi açıqlanmalıdır.

Təşkilat maliyyə hesabatını onun funksional valyutasından fərqli valyutada təqdim etdikdə, təmsil etdiyi Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına uyğun olduğunu göstərməlidir. Bu şərt yalnız o halda yerinə yetirilir ki, o, hər bir tətbiq olunan standartın və hər bir tətbiq olunan şərhin bütün tələblərinə, o cümlədən yenidən hesablama metoduna uyğun olsun. Bir təşkilat öz maliyyə hesabatlarını və ya digər maliyyə məlumatlarını onun funksional valyutasından və ya təqdim edilən valyutadan fərqli valyutada təqdim etdikdə, bu, öhdəlikdir:

- Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq təqdim edilən informasiyaya aid olmayan əlavə, yəni belə informasiyanın dəqiq müəyyən edilməsi;

- əlavə məlumatın təqdim olunduğu valyutanı açmaq;

- funksional valyutanı və əlavə məlumatları müəyyən etmək üçün istifadə olunan yenidən hesablama metodunu açıqlayın.

Bu interpretasiyalar aşağıdakılardır:

- Sis-11 " valyuta mübadiləsi-valyutanın ciddi devalvasiyası nəticəsində yaranan zərərin kapitallaşdırılması»;

- S1C-19 " hesabat valyutası-qiymətləndirmə və maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi»;

- S1C-30 "hesabat valyutası-qiymətləndirmə valyutasından hesabat valyutasına, qiymətləndirməyə və maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsinə yenidən hesablanması".

Mövcud olan və standartların keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədi ilə yeni MHBS-lərin işlənməsi yalnız IAS-ın yeni redaksiyalarına deyil, həm də əvvəllər qüvvədə olan şərtlərin ləğvinə gətirib çıxarır. Standartın yeni redaksiyasının işə salınmasından sonra IAS 21 onları əvəz etdiyinə görə, bu məsələ ilə bağlı bir neçə şərh qüvvədən düşüb.

Nəticə

Bir çox şirkətlər xarici tərəfdaşlarla biznes qururlar, xarici valyuta borclarını cəlb edirlər və ya xarici müəssisələrə pul vəsaitləri yatırırırlar. Bu fəaliyyət xarici valyutanın hesablaşmalarda istifadəsini nəzərdə tutduğundan, hesabat tərtibçilərinin qarşısında qaçılmaz olaraq problem yaranır – konvertasiya zamanı hansı məzənnədən istifadə etmək lazımdır və onun dəyişməsinin effektini necə nəzərə almaq olar? Bu standart şirkətlərə göstərilən suallara cavab verməyə və maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında səhvlərdən qaçınmağa kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

MHBS (IAS) 21 xarici valyutada əməliyyatlar və balans qalıqlarının uçotu qaydasını tənzimləyir (BMHS (IFRS) tərəfindən tənzimlənən törəmələrə dair əməliyyatlar və qalıqlar istisna olmaqla 9 maliyyə alətləri) və şirkətin və ya şirkətlər qrupunun hesabatına daxil edildiyi zaman xarici bölmənin hesabatlarının yenidən hesablanması qaydalarını müəyyən edir. Əgər şirkət hər hansı səbəbdən funksional valyutadan fərqli pul vahidlərində maliyyə hesabatı hazırlayırsa, standartın fəaliyyət sahəsi Hesabatın təqdimat valyutasına köçürülməsinə şamil edilir.

Funksional valyuta konsepsiyası – biznes aparılan əsas iqtisadi mühitin valyutası MHBS-in (IAS) 21-dən istifadə etdiyi yanaşmanın əsasını təşkil edir. Funksional valyutadan fərqli olan istənilən digər valyuta xarici valyuta sayılır. Hər bir müəssisə standartda təqdim olunan bir sıra əsas və əlavə amillərə əsaslanaraq öz funksional valyutasını müəyyən edir. Əksər hallarda funksional valyutası ilə üst-üstə düşür milli. BMHS (IAS) 21, təşkilatın əsas fəaliyyət şərtləri dəyişməyincə, funksional valyutanı müəyyən edildikdən sonra dəyişməyə imkan vermir.

Standart, əməliyyatlar və onların keçirilməsi nəticəsində yaranan xarici valyutada pul vahidi kimi təsnif edilən aktivlər və öhdəliklər şirkətin funksional valyutasına qaytarılmalıdır. Xarici valyutada əməliyyatlar əməliyyat tarixində məzənnə ilə uçotda əks olunur. MHBS (IAS) 21 valyuta məzənnəsinin cüzi dəyişməsi halında, onun hesablanması qaydasını dəqiqləşdirmədən, bütün

əməliyyatlar üçün ortalama məzənnədən istifadə etməyə imkan verir. Balansın monetar maddələri məzənnə üzrə hesabat tarixinə yenidən hesablanır.

Standart hesabat göstəricilərinin funksional valyutaya və/və ya hesabatvermə valyutasına köçürülməsi zamanı tətbiq edilən xüsusi qaydaları müəyyən edir. Ayrı-ayrı hallarda BMHS (IAS) uyğun olaraq hesabatın ilkin yenidən hesablanması tələb olunur 29 hiperinflasiya iqtisadiyyatında maliyyə hesabatları.

Valyuta məzənnələrinə xas olan vaxt dəyişiklikləri və müxtəlif tarixlərə yenidən hesablanması məzənnə fərqlərinin yaranmasına gətirib çıxarır. Ümumi qaydaya görə, sikkə mövqeləri və ya onların yenidən hesablanması ilə bağlı fərqlər mənfəət/zərər üçün silinir. Xarici müəssisəyə xalis investisiyaların bir hissəsini təşkil edən monetar maddələr üzrə yaranan məzənnə fərqləri xarici bölmənin xaricinə qədər xüsusi komponent kimi uçota alınan kapitalla aid edilir. Bəzən məzənnə fərqləri, MHBS (IAS) 23 borc xərcləri tələb etdiyi kimi, ixtisaslı aktivin balans dəyərində kapitallaşdırılır. Məzənnə fərqləri xarici valyutada ədalətli dəyərle qiymətləndirilən qeyri-monetar maddələrə münasibətdə yarandıqda, onlar gəlir və ədalətli dəyərin yenidən qiymətləndirilməsi xərclərinin tərkibində əks olunur.

Xarici valyuta ilə nominal götürülmüş aktiv və ya öhdəliklər olduqda, təşkilat zərər vurmaq riski daşıyır. Hesabat verən şirkətin valyuta risklərinə məruz qalmasının açıqlanması tələbi MHBS-ni ehtiva edir 7 maliyyə alətləri: məlumatın açıqlanması. Valyuta məzənnələrinin dəyişməsi ilə bağlı itkilərin minimuma endirilməsi məqsədilə valyuta riskinin idarə edilməsinə xüsusi yanaşmalardan, onun hedcinq alətlərindən istifadə olunur. Mühasibat uçotu hedcinq tənzimləyir MHBS (İFRS) 9 Maliyyə alətləri.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. Abbasov Ə., Məmmədov Z., Rzayev R., Həmişəyeva Ş. Bank işi və elektron bankçılıq. – Bakı: Qanun, 2003. – 450 s.
2. Abdullayev Ş.Ə., Əsgərova R.V. Bank işi. Dərslik. – Bakı, Çaşıoğlu, 2009. – 472 s.
3. Azərbaycanda lizinq xidmətlərinə tələbat azalıb // www.marja.az
4. Axundov A. Köhnə hamam, köhnə tas...Azərbaycanda lizinq: sabitlik, yoxsa durğunluq? // <http://regionplus.az>
5. Bağirov D.A., Həsənlı M.X. Maliyyə. – Bakı: İqtisad Universiteti, 2011. – 384 s.
6. Bağirov M.M. Banklar və bank əməliyyatları. – Bakı: Nurlan, 2003. – 511 s.
7. Bəşirov R.A. Bank işi. – Bakı, «İqtisad Universiteti», 2007. – 117 s.
8. Əsgərova R.V. Pul, kredit və banklar. – Bakı, Mütərcim, 2007. – 392 s.
9. Həsənov R. Lizinq xidmətləri bazarı iştirakçıların gözü ilə // www.biznesinfo.az 87
10. Hübətov M., Əkbərova X. Azərbaycanda lizinq bazarı // Strateji Təhlil. Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətinə, beynəlxalq münasibətlərə dair analitik jurnal. – 2014. - № 7-8. – S.129-149.
11. Sadıqov M.M. Azərbaycan Respublikasının maliyyə potensialının formalaşma problemləri. – Bakı: Elm, 2001. – 150 s.
12. Abbasov A.M, Məmmədov Z.F., Şəbəkə iqtisadiyyatında maliyyə sənayesinin elektronlaşdırılması. - Bakı, Azərnəşr, 2007. – 336 s.
13. Əliyeva-Məmmədov Günel. 90-cı illərdə Azərbaycanın iqtisadiyyatı. XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində. // <http://sibac.info>
14. Əliyev R.İ. Azərbaycanın kredit və bank sisteminin təhlükəsizliyini təmin etməyin yolları // İqtisadi elmlər. - 2010. - №12 (73). - S. 301-303.

15. Abalkin L.İ., Abolikhina G.L., Adibekov M.G. Bankların lizinq, faktoring, forfeit əməliyyatları. - M.: DeKA, 1995. - 241 s.
16. Azərbaycan bankları zəmanətlərin və faktoringlərin verilməsini azaldıb // www.vesti.az
17. Bank əməliyyatları. Bakalavrlar üçün dərslik / O.M Markova, N. Martynenko, O. S. Rudakova, N.V Sergeeva. - M: Yurayt, 2012. - 537 s.
18. Bank əmanət əməliyyatları // <http://btime.az>
19. Bankçılıq. Dərslik / Beloglazova G., Krolivetskaya L. P. - Moskva: Maliyyə və Statistika, 2009. - 592 s.
20. Bankçılıq. Bakalavr / E. F. Jukova. - M: Yurayt, 2012. - 591 s.
21. Bankçılıq. Dərslik / Kolesnikova V.İ., Krolivetskaya LP - Moskva: Yurait, 2010. - 422 s.
22. Bankçılıq. Dərslik / Lavrushina O.I - Moskva: KNORUS, 2009. - 768 s.
23. Buchwald B. Bank mühəndisliyi. - Moskva, Suriya, 2002. - 256 s.
24. Azərbaycanda lizinq bazarında durğunluq yaşanır // www.trend.az
25. Bankçılıq / Mr. Ashauer.: IPF "Sülh və Mədəniyyət", 1997. - 627 s.
26. "İkinci nəfəs" lizinq // <http://btime.az>
27. PAŞA Bank 2011-ci ildə pul vəsaitlərinin etibarlı idarə edilməsi xidmətlərini işə salmağa başlayacaq // www.abc.az
28. Hacıyev Ş.G. Azərbaycan dünya ictimaiyyətinə gedərkən: Xarici iqtisadi inkişaf strategiyası. Kiyev: Ekspress-Obyava, 2000. - 504 s.
29. Glushkova N. B. Bankçılıq. - M: Akademik layihə; Alma Mater, 2005. - 432 s.
30. Guryanov S. A. Bankçılıq xidmətləri marketinqi / Professor B. B. Tomilov - Moskva: Moskva: EKMOS, 2003. - 249 s.
31. Pul, kredit, banklar. Dərslik / Lavrushina O. I., Stereotip. M.: Knorus, 2014. - 448 s.
32. Ticarət banklarının fəaliyyəti. A. Kaltrina - Rostov, 2008. - 384 s.
33. Azərbaycanda alternativ investisiyaların inkişafı üçün perspektiv varmı? // www.trend.az

34. Jarkovskaya, E.P., Kiralanma, I. O. Bankçılıq: Mühazirələr kursu. - M: Omega-L, 2004. - 400 s.
35. Jukov E. F. Banklar və qeyri-bank kredit təşkilatları və onların əməliyyatları. - M: Universitet dərsləri, 2004 - 491 s.
36. Zverev V. A. Məhsul təchizatçılarına faktoring lazımdır? // Referans iqtisadçı. - 2007. - № 10. - S. 121-127.
37. İvasenko A.G., Nikonov Ya.I. Faktoring - M.: KNORUS, 2011.- 224 s.
38. Costerina TM Bankçılıq. - M.: Market DS, 2003. - 240 s.
39. Y.A.Quvşinova Faktoringin inkişaf mərhələləri: Tarix və müasirlik // Maliyyə və kredit. - 2004. - № 30. - S. 40-45.
40. Lizing: perspektivlər və problemlər // www.biznesinfo.az 89
Azərbaycanda lizing // <http://parexleasing.az>
41. Məlikov R. Azərbaycanın iqtisadi inkişaf tendensiyaları qloballaşma ilə nəticələnir. // Ekonomist -2010. - № 1 - s. 47-49.
- 42 V. Milovidov. Müasir bankçılıq "ABŞ təcrübəsi. M.: Moskva Dövlət Universitetinin nəşriyyatı, 1992. - 174 s.
43. Murşudli F. Azərbaycanın Bankçılıq Sistemi: Qloballaşmanın çətinlikləri və perspektivləri // www.ca-c.org
44. Musatov A. Rusiya-Azərbaycan. Beynəlxalq ticarətin faktoring maliyyələşdirilməsi // <http://old.volganet.ru>